

Međusobna povezanost izravnih inozemnih ulaganja i rizika zemlje

Špalj, Bruno

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Tourism and Hospitality Management / Sveučilište u Rijeci, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:191:941582>

Rights / Prava: [Attribution 4.0 International](#)/[Imenovanje 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-26**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of Tourism and Hospitality Management - Repository of students works of the Faculty of Tourism and Hospitality Management](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu
Sveučilišni prijediplomski studij

BRUNO ŠPALJ

**Međusobna povezanost izravnih inozemnih ulaganja i rizika
zemlje**

Interconnection of foreign direct investment and country risks

Završni rad

Opatija, 2024.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu
Sveučilišni prijediplomski studij
Poslovna ekonomija u turizmu i ugostiteljstvu
Studijski smjer: Menadžment u turizmu

**Međusobna povezanost izravnih inozemnih ulaganja i rizika
zemlje**

Interconnection of foreign direct investment and country risks

Završni rad

Kolegij: **Izravna inozemna ulaganja i
turizam**

Student: **Bruno Špalj**

Mentor: **Izv.prof.dr.sc. Maja Nikšić Radić**

Matični broj: **PS24463**

Opatija, srpanj 2024.

IZJAVA O AUTORSTVU RADA I O JAVNOJ OBJAVI OBRANJENOG ZAVRŠNOG RADA

Bruno Špalj

(ime i prezime studenta)

PS24463

(matični broj studenta)

Međusobna povezanost izravnih inozemnih ulaganja i rizika zemlje

(naslov rada)

Izjavljujem da sam ovaj rad samostalno izradila/o, te da su svi dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima, bilo da su u pitanju knjige, znanstveni ili stručni članci, Internet stranice, zakoni i sl. u radu jasno označeni kao takvi, te navedeni u popisu literature.

Izjavljujem da kao student–autor završnog rada, dozvoljavam Fakultetu za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu Sveučilišta u Rijeci da ga trajno javno objavi i besplatno učini dostupnim javnosti u cjelovitom tekstu u mrežnom digitalnom repozitoriju Fakulteta za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu Sveučilišta u Rijeci.

U svrhu podržavanja otvorenog pristupa završnim radovima trajno objavljenim u javno dostupnom digitalnom repozitoriju Fakulteta za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu Sveučilišta u Rijeci, ovom izjavom dajem neisključivo imovinsko pravo iskorištavanja bez sadržajnog, vremenskog i prostornog mog završnog rada kao autorskog djela pod uvjetima *Creative Commons* licencije CC BY Imenovanje, prema opisu dostupnom na <http://creativecommons.org/licenses/>.

U Opatiji, 11.09.2024.

Potpis studenta

Sažetak

Izravna inozemna ulaganja, omogućujući prijenos kapitala, tehnologije i znanja među zemljama, ključna su za globalni ekonomski razvoj. Ovaj rad istražuje definiciju i vrste izravnih inozemnih ulaganja, teorijske osnove, ulogu u ekonomskom razvoju, te motive davatelja i primatelja izravnih inozemnih ulaganja. Također se analizira utjecaj rizika zemlje na izravna inozemna ulaganja, uključujući korelaciju između razine rizika i priljeva investicija, te kako smanjenje rizika može povećati izravna inozemna ulaganja. Posebna pažnja posvećena je strategijama privlačenja izravnih inozemnih ulaganja, uključujući regulatorne reforme, poticaje za investitore, poboljšanje infrastrukture i promociju investicijskih mogućnosti. U sektoru turizma, izravna inozemna ulaganja donose značajne koristi poput povećanja prihoda, stvaranja radnih mjesta i razvoja infrastrukture, čineći ga jednim od najbrže rastućih sektora globalne ekonomije. Održivi razvoj i očuvanje kulturne i prirodne baštine također su ključni faktori u privlačenju izravnih inozemnih ulaganja u turizam. Rad zaključuje da zemlje koje uspješno smanje rizike i poboljšaju poslovno okruženje mogu značajno povećati priljev izravnih inozemnih ulaganja i ostvariti održiv gospodarski rast.

Ključne riječi: Izravna inozemna ulaganja, ekonomski razvoj, rizik zemlje, turizam, strategije privlačenja

SADRŽAJ

Uvod	1
1. Definicija i vrste izravnih inozemnih ulaganja	3
1.1. Teorijske osnove izravnih inozemnih ulaganja.....	7
1.2. Uloga izravnih inozemnih ulaganja u ekonomskom razvoju	10
1.3. Motivi davatelja i primatelja inozemnih izravnih ulaganja	15
2. Analiza rizika zemlje	19
2.1. Utjecaj rizika zemlje na izravna inozemna ulaganja.....	19
2.2. Utjecaj smanjenja rizika na povećanje izravnih inozemnih ulaganja	20
3. Strategije privlačenja inozemnih izravnih ulaganja.....	24
4. Smanjivanje rizika zemlje i njegov utjecaj na izravna inozemna ulaganja u turizmu	28
4.1. Faktori privlačnosti turizma za inozemne ulagače	30
4.2. Utjecaj turizma na ekonomski razvoj i rizik zemlje	33
Zaključak	40
Bibliografija	42
Popis grafikona i shema	44

Uvod

Uvod u temu izravnih inozemnih ulaganja naglašava njihovu ključnu ulogu u globalnom ekonomskom razvoju, posebno kroz dugoročna ulaganja stranih kompanija u gospodarstva drugih zemalja. Izravna inozemna ulaganja omogućuju prijenos tehnologije, stručnosti i kapitala te mogu značajno pridonijeti gospodarskom rastu zemlje domaćina. Međutim, odluka o ulaganju ne ovisi samo o potencijalu gospodarskog rasta već i o percepciji rizika zemlje domaćina. Politička stabilnost, ekonomska predvidljivost te društveno okruženje mogu značajno utjecati na sklonost stranih ulagača da se odluče za određenu destinaciju. Zbog toga je važno razumjeti međusobnu povezanost izravnih inozemnih ulaganja i rizika zemlje te utjecaj tih čimbenika na dugoročni ekonomski rast.

Problem koji ovaj rad razmatra odnosi se na međusobni utjecaj rizika zemlje i izravnih inozemnih ulaganja, s posebnim fokusom na sektor turizma. Dok izravna inozemna ulaganja mogu potaknuti ekonomski razvoj, prisutnost visokih rizika poput političke nestabilnosti ili ekonomske nesigurnosti može smanjiti privlačnost zemlje za ulagače. Zbog toga je nužno istražiti kako rizici zemlje oblikuju odluke stranih investitora te koje strategije zemlje mogu primijeniti za smanjenje tih rizika i povećanje privlačnosti za ulaganja.

Predmet ovog istraživanja je analiza rizika zemlje u kontekstu privlačenja izravnih inozemnih ulaganja u turizmu, s ciljem identificiranja ključnih faktora koji mogu potaknuti ili omesti priljev stranih ulaganja. Kroz analizu tih faktora, rad će nastojati prikazati strategije koje zemlje mogu usvojiti kako bi smanjile percepciju rizika i time povećale svoju konkurentnost na međunarodnom tržištu ulaganja.

Svrha istraživanja je pružiti dublje razumijevanje utjecaja izravnih inozemnih ulaganja na turizam te kako se ti utjecaji mogu optimizirati za poticanje održivog ekonomskog rasta. Cilj je istražiti kako rizici zemlje, poput političke i ekonomske nestabilnosti, mogu utjecati na donošenje odluka stranih ulagača, te kako zemlje mogu ublažiti te rizike i privući investicije. Hipoteza ovog rada glasi: „Izravna inozemna ulaganja u turizam značajno doprinose gospodarskom rastu, no njihova učinkovitost i opseg uvelike ovise o sposobnosti zemlje da smanji rizike povezane s političkom, ekonomskom i socijalnom stabilnošću.”

Znanstvene metode korištene u radu su metoda analize, sinteze, klasifikacije i dedukcije.

Rad će biti strukturiran u nekoliko cjelina. Prvi dio pruža teorijski pregled izravnih inozemnih ulaganja, dok drugi dio istražuje rizike zemlje i njihov utjecaj na izravna inozemna ulaganja. Poseban fokus je na strategijama privlačenja stranih ulaganja u turizam, s naglaskom

na ključne faktore privlačnosti i ekonomske koristi koje proizlaze iz takvih ulaganja. Zaključno, rad donosi preporuke za donošenje politika koje mogu dodatno potaknuti priljev inozemnih ulaganja, uzimajući u obzir rizike koji mogu ugroziti dugoročni uspjeh tih investicija.

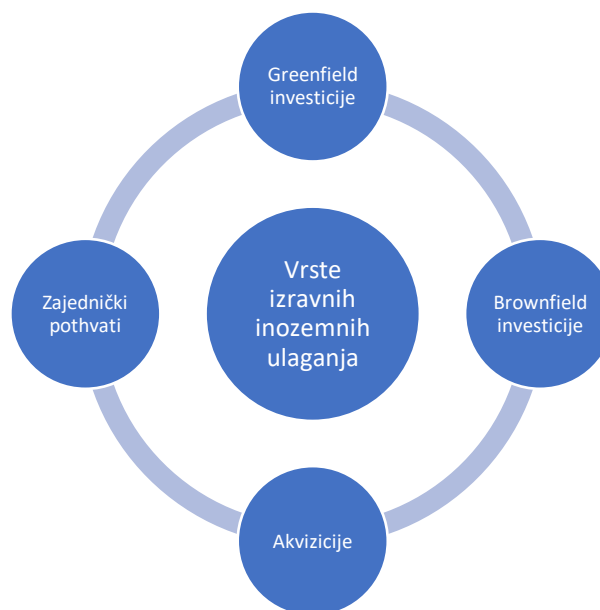
1. Definicija i vrste izravnih inozemnih ulaganja

Izravna inozemna ulaganja su ključna komponenta globalne ekonomije koja omogućava dugoročnu povezanost između zemalja putem kapitalnih tokova. Izravna inozemna ulaganja se razlikuju od drugih oblika međunarodnih investicija, poput portfeljnih ulaganja, po svojoj dugoročnoj prirodi i namjeri investitora da ostvare značajan utjecaj na upravljanje poduzećem u zemlji domaćinu. Prema definiciji Međunarodnog monetarnog fonda (MMF) i Organizacije za ekonomsku suradnju i razvoj (OECD), izravna inozemna ulaganja podrazumijevaju stjecanje najmanje 10% glasačkih prava u poduzeću zemlje domaćina, što odražava dugoročni interes i utjecaj na poslovanje.¹

Izravna inozemna ulaganja mogu se klasificirati na različite načine, ovisno o prirodi ulaganja, motivima investitora i načinima na koje se ulaganja provode.

Ključne vrste izravnih inozemnih ulaganja uključuju greenfield investicije, brownfield investicije, akvizicije i zajedničke pothvate.

Shema 1. Ključne vrste izravnih inozemnih ulaganja

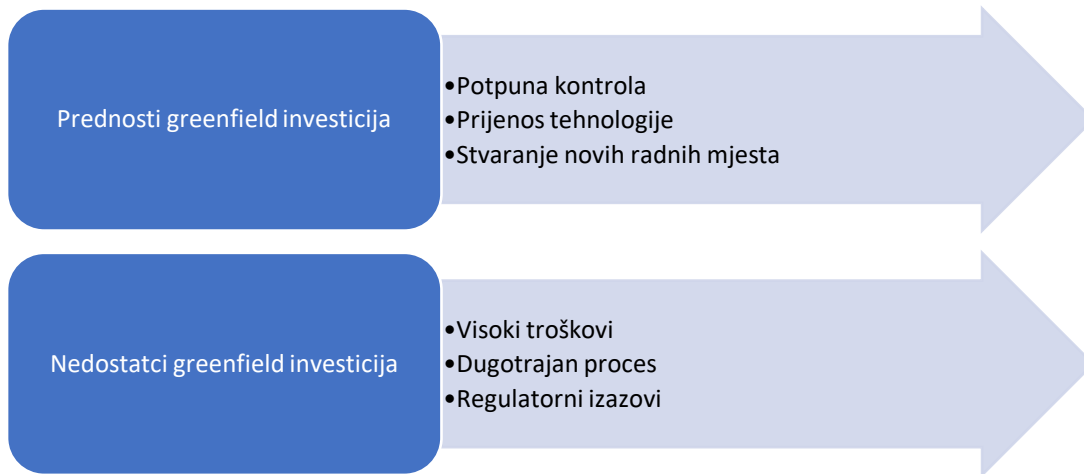
Izvor: Izrada autora

Greenfield investicije predstavljaju oblik izravnih inozemnih ulaganja u kojem strani investitor započinje izgradnju novih poslovnih operacija ili proizvodnih kapaciteta na "zelenom

¹ UNCTAD, <https://unctad.org/> (pristupljeno 05.07.2024.)

terenu", odnosno od nule. Ovaj tip ulaganja često uključuje izgradnju novih proizvodnih pogona, uredskih prostora, skladišta i drugih objekata potrebnih za poslovanje.

Shema 2. Prednosti i nedostaci greenfield investicija

Izvor: Izrada autora

Greenfield investicije donose nekoliko prednosti, kao što su potpuna kontrola gdje investitori imaju potpunu kontrolu nad dizajnom, izgradnjom i operacijama poslovnog objekta, što omogućava prilagođavanje svih aspekata poslovanja prema vlastitim standardima i zahtjevima; prijenos tehnologije pošto greenfield investicije često uključuju prijenos naprednih tehnologija, know-how i poslovnih praksi iz matične zemlje investitora u zemlju domaćina, čime se poboljšava tehnološka baza i konkurentnost lokalne ekonomije; stvaranje novih radnih mjesta jer je poznato da ove investicije često rezultiraju stvaranjem novih radnih mjesta za lokalno stanovništvo, što doprinosi smanjenju nezaposlenosti i poboljšanju životnog standarda.² Međutim, greenfield investicije također nose određene rizike i izazove kao što su visoki troškovi - izgradnja novih poslovnih objekata zahtijeva značajna financijska sredstva, što može biti rizično ako tržišni uvjeti nisu povoljni; zatim dugotrajan proces jer realizacija greenfield projekata može potrajati nekoliko godina, što povećava izloženost investitora tržišnim rizicima i neizvjesnostima; regulatorni izazovi jer proces dobivanja potrebnih dozvola i suglasnosti od lokalnih vlasti može biti složen i dugotrajan, posebno u zemljama s kompliciranim birokratskim procedurama.

² Babić, Pufnik, Stučka, „Teorija i stvarnost izravnih stranih ulaganja u svijetu i u tranzicijskim zemljama s posebnim osvrtom na Hrvatsku“, 4.

Brownfield investicije podrazumijevaju stjecanje ili najam postojećih poslovnih objekata ili proizvodnih kapaciteta. Ovaj tip ulaganja omogućava investitorima brži ulazak na tržište i smanjenje rizika povezanih s izgradnjom novih objekata.

Shema 3. Prednosti i nedostaci brownfield investicija

Izvor: Izrada autora

Prednosti brownfield investicija uključuju Brzi ulazak na tržište gdje nvestitori mogu odmah započeti poslovanje, čime se smanjuje vrijeme potrebno za ostvarenje prihoda i povrat na ulaganje; niže troškove gdje u usporedbi s greenfield investicijama, brownfield ulaganja često zahtijevaju manje početne investicije jer se koriste postojeći objekti i infrastruktura te poznavanje lokalnog tržišta gdje kupnjom postojećeg poduzeća investitori stječu već uspostavljene poslovne kontakte, kupce i dobavljače, što olakšava prilagodbu lokalnom tržištu.³ Međutim, brownfield investicije mogu nositi i određene rizike kao što su integracijski problemi pošto spajanje različitih poslovnih kultura, praksi i sustava može biti izazovno, osobito ako se radi o velikim poduzećima; zatim zastarjela infrastruktura gdje ostojeći objekti i oprema mogu biti zastarjeli ili neadekvatni, što može zahtijevati dodatna ulaganja u modernizaciju, ali i regulatorne i pravne rizike jer preuzimanje postojećeg poduzeća može uključivati naslijeđene pravne i regulatorne probleme, poput neriješenih sudskih sporova ili dugova.

Akvizicije i spajanja predstavljaju oblik izravnih inozemnih ulaganja u kojem strani investitor preuzima kontrolu nad postojećim poduzećem u zemlji domaćinu. Ovaj tip ulaganja

³BROWNFIELDS HANDBOOK, dostupno na: https://www.researchgate.net/profile/Marcin-Gorski/publication/236656491_Brownfields_Handbook/links/02e7e518b7b2eac1f1000000/Brownfields-Handbook.pdf, pristupljeno: 10.07.2024.

može se odvijati putem potpune akvizicije, gdje investitor preuzima cijelo poduzeće, ili kroz spajanje dvaju poduzeća, pri čemu dolazi do integracije njihovih poslovanja.

Prednosti akvizicija i spajanja su brojne. Prije svega, ovaj oblik ulaganja omogućava brzi rast investitora, jer preuzimanjem već uspostavljenog poduzeća investitor automatski dobiva pristup tržištu i resursima, čime ubrzava širenje svog tržišnog udjela. Osim toga, spajanje resursa, tehnologija i tržišta dvaju poduzeća može rezultirati sinergijskim učincima. Takvi učinci često povećavaju efikasnost poslovanja i profitabilnost, jer omogućuju racionalizaciju operacija i smanjenje troškova. Također, akvizicije nude priliku za diversifikaciju poslovanja, što pomaže investitorima da smanje rizike povezane s određenim tržištima ili sektorima.⁴

Međutim, iako donose brojne prednosti, akvizicije i spajanja suočavaju se s ozbiljnim izazovima i rizicima. Jedan od najčešćih izazova su kulturalne razlike između poduzeća. Svako poduzeće ima vlastitu poslovnu kulturu, a njihovo spajanje može dovesti do sukoba, što otežava upravljanje i integraciju zaposlenika. Također, akvizicije često zahtijevaju značajna financijska sredstva, a neuspješna integracija može rezultirati velikim financijskim gubicima. Proces odobrenja akvizicija može biti dodatno kompliciran zbog regulatornih prepreka, posebice u sektorima koji su od strateškog značaja za zemlju domaćina, što može produžiti i otežati cijeli proces preuzimanja.⁵

Zajednički pothvati predstavljaju oblik izravnih inozemnih ulaganja u kojem dva ili više poduzeća udružuju svoje resurse s ciljem ostvarivanja zajedničkog poslovnog poduhvata. Ovakav način ulaganja često se koristi kada investitori žele iskoristiti lokalno znanje i resurse koje partner iz zemlje domaćina može ponuditi. Partnerstvo između domaćeg i stranog investitora omogućava obostrano korištenje prednosti koje bi samostalno bilo teže ostvariti.

Prednosti zajedničkih pothvata su višestruke. Prva važna prednost je podjela rizika. S obzirom na to da ulaganje i odgovornost dijele svi partneri, smanjuje se financijska i poslovna izloženost svakog pojedinog investitora. Također, partner iz zemlje domaćina može ponuditi vrijedno lokalno znanje koje se odnosi na tržište, zakonodavstvo i poslovne prakse, što omogućava stranim investitorima lakše snalaženje u novom okruženju. Nadalje, zajednički pothvati otvaraju vrata resursima i tehnologijama koje bi možda bile teško dostupne

⁴ Grgić, M., Bilas V., Franc, S. (2012), Inozemna izravna ulaganja i razvoj. Zagreb: Ekonomski fakultet, Sveučilište u Zagrebu.

⁵ Babić, A., Pušnik, A., & Stučka, T. (2001.). Teorija i stvarnost inozemnih izravnih ulaganja u svijetu i u tranzicijskim zemljama s posebnim osvrtom na Hrvatsku. Dohvaćeno iz Hrvatska narodna banka: <https://www.hnb.hr>, pristupljeno: 05.07.2024.

investitorima da djeluju samostalno, čime se povećava konkurentnost i sposobnost poslovnog rasta.⁶

Unatoč tim prednostima, zajednički pothvati nisu bez izazova. Upravljanje ovakvim partnerstvom može biti složeno, jer je učinkovita koordinacija i komunikacija između partnera ključna za uspjeh, a to često može predstavljati izazov. Sukobi interesa među partnerima mogu se pojaviti zbog različitih ciljeva i prioriteta, što otežava proces donošenja odluka. Osim toga, zajednički pothvati mogu se suočiti s pravnim i regulatornim preprekama, osobito kada su uključeni sektori od strateškog značaja za zemlju domaćina, što komplicira postupak usklađivanja s lokalnim zakonima.

Teorijske osnove izravnih inozemnih ulaganja mogu se pratiti kroz nekoliko ključnih ekonomskih teorija koje objašnjavaju motive i obrasce stranih ulaganja. Među najvažnijim su teorija internih troškova, teorija monopolističkih prednosti te teorija eklektičkog paradigama, poznata i kao OLI paradigma. Svaka od ovih teorija nudi različite perspektive na razumijevanje razloga zašto poduzeća ulažu u inozemstvo i kako maksimiziraju svoje prednosti na novim tržištima.

1.1. Teorijske osnove izravnih inozemnih ulaganja

Izravna inozemna ulaganja imaju ključnu ulogu u globalnoj ekonomiji, a njihovo razumijevanje zahtijeva analizu različitih ekonomskih teorija koje objašnjavaju motive, obrasce i učinke takvih ulaganja. Tijekom posljednjih desetljeća razvijeno je nekoliko teorija koje pružaju uvid u kompleksnu prirodu izravnih inozemnih ulaganja. Među najvažnijima su teorija internih troškova, teorija monopolističkih prednosti, teorija eklektičkog paradigama (OLI paradigma), teorija međunarodne trgovine, teorija proizvodnog ciklusa i institucionalna teorija.⁷

Teorija internih troškova razvijena je kako bi objasnila zašto poduzeća odlučuju preuzeti izravnu kontrolu nad svojim međunarodnim operacijama, umjesto da se oslanjaju na tržišne mehanizme poput izvoza ili licenciranja. Prema ovoj teoriji, poduzeća preferiraju izravna inozemna ulaganja jer im omogućuje smanjenje troškova transakcija. Troškovi transakcija uključuju sve troškove povezane s pregovaranjem, sklapanjem i provođenjem ugovora na tržištu. Kada su ti troškovi visoki, poduzeća mogu odlučiti internalizirati svoje operacije kako bi ih bolje kontrolirala i smanjila rizike.⁸

⁶ Grgić, M., & Bilas, V. (2008). Međunarodna ekonomija. Zagreb: Lares plus.

⁷ Bilas i Franc, „Uloga inozemnih izravnih ulaganja i načini poticanja“, 2-16.

⁸ Grgić, M., & Bilas, V. (2008). Međunarodna ekonomija. Zagreb: Lares plus.

Primjerice, multinacionalna poduzeća mogu odlučiti uspostaviti vlastite proizvodne pogone u inozemstvu kako bi izbjegla probleme s kvalitetom i pouzdanošću lokalnih dobavljača. Na taj način, poduzeća mogu osigurati dosljednost u proizvodnji i kvaliteti proizvoda, smanjujući rizik od nepovoljnih tržišnih uvjeta i nesigurnih ugovornih odnosa.⁹ Internalizacija također omogućuje poduzećima zaštitu svojih specifičnih znanja i tehnologija od curenja ili neovlaštenog korištenja od strane trećih strana.

Teorija monopolističkih prednosti koju je predložio Stephen Hymer, smatra se jednom od temeljnih teorija koje objašnjavaju motive za izravna inozemna ulaganja. Prema Hymeru, poduzeća ulažu u inozemstvo kako bi iskoristila svoje monopolističke prednosti koje im omogućuju da se natječu na stranom tržištu unatoč dodatnim troškovima i rizicima. Ove prednosti mogu uključivati vlasništvo nad specifičnim tehnologijama, brendovima, patentima, poslovnim modelima ili upravljačkim vještinama.¹⁰

Monopolističke prednosti omogućuju poduzećima da ostvare veće profite u inozemstvu nego što bi mogli postići kod kuće ili putem izvoza. Primjerice, multinacionalna poduzeća s naprednim tehnologijama mogu iskoristiti svoje inovacije kako bi proizvela konkurentnije proizvode i osvojila tržišni udio u zemlji domaćinu. Istovremeno, vlasništvo nad snažnim brendom može olakšati ulazak na nova tržišta, jer prepoznatljivost brenda može smanjiti troškove promocije i pridobivanja kupaca.

Teorija eklektičkog paradigmatu, poznata i kao OLI paradigma, koju je razvio John Dunning, predstavlja jedan od najkompletnijih okvira za analizu izravnih inozemnih ulaganja. Ova teorija integrira različite aspekte izravnih inozemnih ulaganja u tri ključne komponente: vlasničke prednosti (Ownership advantages), lokacijske prednosti (Location advantages) i interna prednost (Internalization advantages).

Vlasničke prednosti odnose se na specifične resurse i sposobnosti koje poduzeće posjeduje, a koje mu omogućuju da se natječe na međunarodnim tržištima. Ove prednosti mogu uključivati tehnologije, brendove, patente, upravljačke vještine, financijsku snagu, pristup kapitalu i sposobnost inovacije. Vlasničke prednosti omogućuju poduzećima da prevladaju barijere ulaska na strana tržišta i da se uspješno natječu s lokalnim poduzećima.¹¹

⁹ Grgić, M., Bilas, V., & Franc, S. (2012.). Inozemna izravna ulaganja i ekonomski razvoj. Zagreb: Ekonomski fakultet Zagreb.

¹⁰ Grgić, M., Bilas, V., & Franc, S. (2012.). Inozemna izravna ulaganja i ekonomski razvoj. Zagreb: Ekonomski fakultet Zagreb.

¹¹ Hymer, S. (1976.). The International Operations of National FIRms: A Study of Direct Foreign Investment. Cambridge.

Lokacijske prednosti odnose se na karakteristike zemlje domaćina koje čine tu lokaciju atraktivnom za izravna inozemna ulaganja. Ove prednosti mogu uključivati dostupnost prirodnih resursa, niske troškove rada, povoljan porezni režim, političku stabilnost, razvijenu infrastrukturu i veličinu tržišta. Poduzeća biraju lokacije za svoje inozemne investicije na temelju procjene ovih prednosti i njihove usklađenosti s vlasničkim prednostima poduzeća.¹² Interna prednost odnosi se na sposobnost poduzeća da internalizira svoje međunarodne operacije kako bi smanjilo troškove transakcija i povećalo efikasnost poslovanja. Internalizacija omogućuje poduzećima da kontroliraju ključne aspekte svog poslovanja, poput proizvodnje, distribucije i marketinga, čime se smanjuje rizik od tržišnih neizvjesnosti i nesigurnosti.

Teorija međunarodne trgovine pruža dodatne uvide u motive za izravna inozemna ulaganja. Tradicionalne teorije međunarodne trgovine, poput Heckscher-Ohlinove teorije, fokusiraju se na komparativne prednosti koje proizlaze iz različite endowmentske resursa među zemljama. Prema ovoj teoriji, zemlje će izvoziti proizvode za koje imaju komparativne prednosti, a uvoziti proizvode za koje nemaju.

Izravna inozemna ulaganja mogu biti objašnjena kroz prizmu međunarodne trgovine kada poduzeća prepoznaju mogućnosti za optimizaciju svojih proizvodnih procesa raspodjelom proizvodnje u različite zemlje s različitim komparativnim prednostima.¹³ Na primjer, poduzeće može odlučiti premjestiti proizvodnju u zemlju s niskim troškovima rada kako bi smanjilo troškove proizvodnje i povećalo svoju konkurentnost na globalnom tržištu. Istovremeno, poduzeće može zadržati istraživačko-razvojne aktivnosti u matičnoj zemlji gdje su dostupni visokokvalificirani stručnjaci i napredne tehnologije.

Teorija proizvodnog ciklusa, koju je razvio Raymond Vernon, objašnjava obrasce izravnih inozemnih ulaganja kroz faze životnog ciklusa proizvoda. Prema ovoj teoriji, proizvodi prolaze kroz četiri glavne faze: inovacija, rast, zrelost i opadanje. Tijekom faze inovacije, proizvod se obično razvija i proizvodi u zemlji podrijetla gdje je stvorena inovacija i gdje su dostupni resursi za istraživanje i razvoj.

Kako proizvod ulazi u fazu rasta i postaje popularan na međunarodnom tržištu, poduzeće može odlučiti proširiti proizvodnju u inozemstvo kako bi zadovoljilo rastuću potražnju i iskoristilo lokacijske prednosti. Tijekom faze zrelosti, kada proizvod postane standardiziran i troškovi proizvodnje postanu ključni faktor konkurentnosti, poduzeće može premjestiti proizvodne kapacitete u zemlje s nižim troškovima rada kako bi održalo

¹² Hymer, S. (1976.). *The International Operations of National Firms: A Study of Direct Foreign Investment*. Cambridge.

¹³ Ibid.

profitabilnost.¹⁴ U fazi opadanja, proizvod može biti prepušten lokalnim proizvođačima u zemljama s niskim troškovima kako bi se maksimalno iskoristile preostale tržišne prilike.

Institucionalna teorija pruža uvid u utjecaj institucionalnih okvira i regulacija na izravna inozemna ulaganja. Prema ovoj teoriji, institucionalni faktori poput pravnog sustava, političke stabilnosti, kvalitete upravljanja i zaštite vlasničkih prava igraju ključnu ulogu u privlačenju i održavanju izravnih inozemnih ulaganja. Poduzeća preferiraju ulaganje u zemlje s transparentnim i predvidljivim institucionalnim okruženjem koje osigurava zaštitu njihovih ulaganja i smanjuje rizik od nepovoljnih intervencija.¹⁵

Na primjer, zemlje koje imaju učinkovite pravne sustave i visoku razinu zaštite intelektualnog vlasništva mogu biti atraktivnije za poduzeća koja ulažu u tehnologije i inovacije. S druge strane, zemlje s političkom nestabilnošću, korupcijom i nesigurnim vlasničkim pravima mogu odbiti strane investitore zbog visokih rizika povezanih s njihovim ulaganjima.

Teorijske osnove izravnih inozemnih ulaganja pružaju duboko razumijevanje motiva, obrazaca i učinaka izravnih inozemnih ulaganja na globalnu ekonomiju. Različite teorije, uključujući teoriju internih troškova, teoriju monopolističkih prednosti, OLI paradigmu, teoriju međunarodne trgovine, teoriju proizvodnog ciklusa i institucionalnu teoriju, nude različite perspektive koje zajedno čine sveobuhvatan okvir za analizu izravnih inozemnih ulaganja. Razumijevanje ovih teorija je ključno za kreatore politika, investitore i akademske istraživače jer omogućuje donošenje informiranih odluka i strategija za upravljanje rizicima i maksimiziranje koristi od izravnih inozemnih ulaganja.

1.2. Uloga izravnih inozemnih ulaganja u ekonomskom razvoju

Izravna inozemna ulaganja igraju ključnu ulogu u gospodarskom razvoju mnogih zemalja, posebno onih u razvoju. Izravna inozemna ulaganja uključuju transfer kapitala, tehnologije, znanja i vještina iz jedne zemlje u drugu, što može značajno unaprijediti produktivnost i konkurentnost zemlje primateljice.¹⁶ U ovom dijelu rada ćemo analizirati različite aspekte u kojima izravna inozemna ulaganja doprinose ekonomskom razvoju, uključujući povećanje

¹⁴ IMF. (2004). Foreign Direct Investment. Washington: INTERNATIONAL MONETARY FUND.

¹⁵ IMF. (2004). Foreign Direct Investment. Washington: INTERNATIONAL MONETARY FUND.

¹⁶ Barel i Pain, Foreign Direct Investment, Technological Change and Economic Growth within Europe, 1770 – 1786.

investicija i kapitala, prijenos tehnologije i znanja, poboljšanje tržišnih struktura, stvaranje radnih mjesta i smanjenje siromaštva, te jačanje institucija i upravljanja.

Jedan od najizraavnijih načina na koji izravna inozemna ulaganja doprinose ekonomskom razvoju je kroz povećanje investicija i kapitala. Izravna inozemna ulaganja donose potrebna financijska sredstva koja mogu biti usmjerena u različite sektore gospodarstva, poput industrije, infrastrukture, poljoprivrede i usluga. Ovaj dodatni kapital omogućuje zemljama primateljicama da razviju svoje gospodarske kapacitete i povećaju proizvodnju. Primjerice, ulaganja u infrastrukturu kao što su ceste, željeznice, luke i zračne luke mogu značajno poboljšati logističke mreže i olakšati trgovinu. Industrijska ulaganja mogu potaknuti proizvodnju i povećati izvozni potencijal zemlje.¹⁷ Poljoprivredna ulaganja mogu modernizirati poljoprivredne prakse i povećati poljoprivrednu produktivnost, dok ulaganja u uslužni sektor mogu poboljšati kvalitetu i dostupnost usluga poput obrazovanja, zdravstva i financijskih usluga.

Jedan od najvažnijih učinaka izravnih inozemnih ulaganja je prijenos tehnologije i znanja iz zemlje investitora u zemlju primateljicu. Multinacionalne kompanije često donose napredne tehnologije, proizvodne procese i menadžerske vještine koje mogu značajno unaprijediti produktivnost i učinkovitost lokalnih poduzeća. Prijenos tehnologije može se dogoditi putem različitih kanala, uključujući izravne investicije u nove proizvodne pogone, zajedničke pothvate s lokalnim poduzećima i licenciranje tehnologije. Prijenos znanja i vještina također je ključan za razvoj ljudskih resursa u zemlji primateljici. Multinacionalne kompanije često pružaju obuku i edukaciju lokalnim zaposlenicima, što može poboljšati njihove vještine i sposobnosti. Na taj način, lokalna radna snaga postaje konkurentnija i sposobna za preuzimanje složenijih i visokokvalificiranih poslova. Ovo može imati dugoročne pozitivne učinke na ekonomiju zemlje primateljice, jer povećanje ljudskog kapitala može potaknuti inovacije i poduzetništvo.

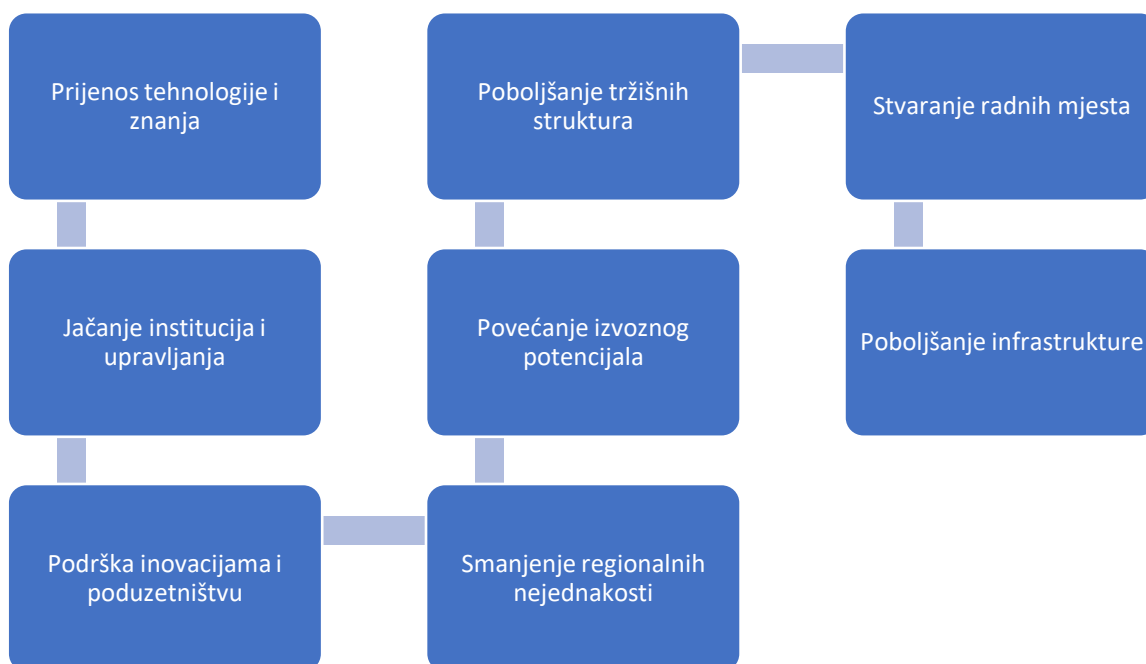
Izravna inozemna ulaganja također mogu doprinijeti poboljšanju tržišnih struktura u zemlji primateljici. Dolazak stranih poduzeća može povećati konkurenciju na domaćem tržištu, što može dovesti do boljih proizvoda i usluga po nižim cijenama. Povećana konkurencija može potaknuti lokalna poduzeća da poboljšaju svoju učinkovitost, inoviraju i prilagode se novim tržišnim uvjetima.¹⁸

¹⁷ IMF. (2004). Foreign Direct Investment. Washington: INTERNATIONAL MONETARY FUND.

¹⁸ Krugman, P., & Obstfeld, M. (2006.). Međunarodna ekonomija, teorija i ekonomska politika sedmo izdanje. Zagreb: MATE d.o.o.

Multinacionalne kompanije također mogu donijeti sa sobom bolje prakse korporativnog upravljanja, transparentnosti i etičnog poslovanja. Ove prakse mogu poslužiti kao primjer lokalnim poduzećima i potaknuti ih na usvajanje sličnih standarda, što može poboljšati cjelokupno poslovno okruženje u zemlji primateljici.¹⁹ Na taj način, izravna inozemna ulaganja mogu doprinijeti razvoju održivih i konkurentnih tržišta koja podržavaju dugoročni ekonomski rast.

Shema 4. Najvažniji učinci izravnih inozemnih ulaganja

Izvor: Izrada autora

Jedan od najvidljivijih učinaka izravnih inozemnih ulaganja je stvaranje radnih mjesta u zemlji primateljici. Izravne inozemne investicije često uključuju izgradnju novih proizvodnih pogona, razvoj infrastrukture ili proširenje postojećih poslovnih operacija, što zahtijeva zapošljavanje lokalne radne snage. Stvaranje novih radnih mjesta može značajno smanjiti stopu nezaposlenosti i povećati dohotke kućanstava, što može pozitivno utjecati na životni standard i smanjiti siromaštvo.²⁰

Povećanje zaposlenosti također može imati multiplikativne učinke na lokalnu ekonomiju. Kada ljudi imaju veće prihode, mogu više trošiti na proizvode i usluge, što potiče

¹⁹ Lovrinčević, Ž., Mikulić, D., & Marić, Z. (2004). Efikasnost investicija i FDI- stara priča, nove okolnosti. Zagreb.

²⁰ Lovrinčević, Ž., Mikulić, D., & Marić, Z. (2004). Efikasnost investicija i FDI- stara priča, nove okolnosti. Zagreb.

rast domaće potražnje i podržava razvoj malih i srednjih poduzeća.²¹ Ovo može stvoriti dodatne radne mogućnosti i potaknuti gospodarski rast na lokalnoj razini.

Izravna inozemna ulaganja mogu doprinijeti jačanju institucija i upravljanja u zemlji primateljici. Strane investicije često dolaze uz zahtjeve za boljim institucionalnim okruženjem, uključujući transparentnost, pravnu sigurnost i učinkovitu javnu upravu. Multinacionalne kompanije preferiraju ulaganje u zemlje s stabilnim i predvidljivim institucionalnim okvirom koji osigurava zaštitu njihovih ulaganja.

U tom smislu, ova vrsta ulaganja može potaknuti zemlje primateljice na provođenje institucionalnih reformi kako bi poboljšale svoje poslovno okruženje i privukle više stranih ulaganja. Ove reforme mogu uključivati jačanje pravne zaštite vlasničkih prava, borbu protiv korupcije, poboljšanje regulatornog okvira i jačanje kapaciteta javne uprave. Na taj način, izravna inozemna ulaganja mogu indirektno doprinijeti jačanju institucija i upravljanja, što je ključno za dugoročni ekonomski razvoj.

Izravna inozemna ulaganja mogu značajno unaprijediti izvozni potencijal zemlje primateljice. Strane kompanije često koriste zemlje primateljice kao proizvodne baze za izvoz svojih proizvoda na globalna tržišta. Ova strategija može potaknuti razvoj izvozne industrije u zemlji primateljici i povećati njezine izvozne prihode. Povećanje izvoza može imati višestruke pozitivne učinke na ekonomiju zemlje primateljice. Viši izvozni prihodi mogu poboljšati trgovinsku bilancu i povećati devizne rezerve, što može stabilizirati tečaj domaće valute i smanjiti rizik od makroekonomskih nestabilnosti. Također, povećanje izvoza može potaknuti razvoj novih industrija i sektora, što može diverzificirati gospodarstvo i smanjiti njegovu ovisnost o nekoliko ključnih sektora.

Izravna inozemna ulaganja mogu doprinijeti poboljšanju infrastrukture u zemlji primateljici, što je ključno za održavanje dugoročnog gospodarskog rasta. Strane investicije često uključuju ulaganja u transportnu, energetska, telekomunikacijska i drugu ključnu infrastrukturu koja može unaprijediti povezanost i produktivnost gospodarstva. Poboljšana infrastruktura može smanjiti troškove poslovanja i povećati efikasnost poslovnih operacija, što može privući dodatna ulaganja i potaknuti gospodarski rast.²² Na primjer, bolja cestovna i željeznička infrastruktura može smanjiti troškove transporta i olakšati pristup tržištima, dok

²¹ Barell i Pain, *Foreign Direct Investment, Technological Change and Economic Growth within Europe, 1770 – 1786*.

²² Lovrinčević, Ž., Mikulić, D., & Marić, Z. (2004). *Efikasnost investicija i FDI- stara priča, nove okolnosti*. Zagreb.

modernizacija energetskog sektora može osigurati pouzdaniju i jeftiniju opskrbu energijom za industriju i kućanstva.

Izravna inozemna ulaganja mogu potaknuti inovacije i poduzetništvo u zemlji primateljici. Strane kompanije često donose nove tehnologije i poslovne modele koji mogu poslužiti kao inspiracija za lokalne poduzetnike. Prijenos tehnologije i znanja može potaknuti razvoj novih proizvoda i usluga, što može povećati konkurentnost i dinamiku lokalnog gospodarstva.

Također, prisutnost stranih poduzeća može potaknuti lokalne poduzetnike na usvajanje boljih praksi upravljanja i inovacija kako bi se uspješno natjecali na tržištu. Ovo može stvoriti poduzetnički ekosustav koji podržava rast startupa i malih i srednjih poduzeća, što je ključno za dugoročni gospodarski rast i diverzifikaciju gospodarstva.

Izravna inozemna ulaganja mogu doprinijeti smanjenju regionalnih nejednakosti unutar zemlje primateljice. Strane investicije često se usmjeravaju u regije koje imaju komparativne prednosti, poput prirodnih resursa ili povoljnog geografskog položaja. Ovo može potaknuti gospodarski razvoj u manje razvijenim regijama i smanjiti razlike u dohotku i životnom standardu između različitih dijelova zemlje. Na primjer, ulaganja u infrastrukturu i industriju u ruralnim područjima mogu stvoriti nove radne mogućnosti i povećati dohotke lokalnog stanovništva. Ovo može smanjiti migracijski pritisak prema urbanim centrima i potaknuti uravnoteženiji regionalni razvoj.²³ Smanjenje regionalnih nejednakosti može imati pozitivne socijalne i političke učinke, jer može smanjiti socijalne napetosti i potaknuti društvenu koheziju.

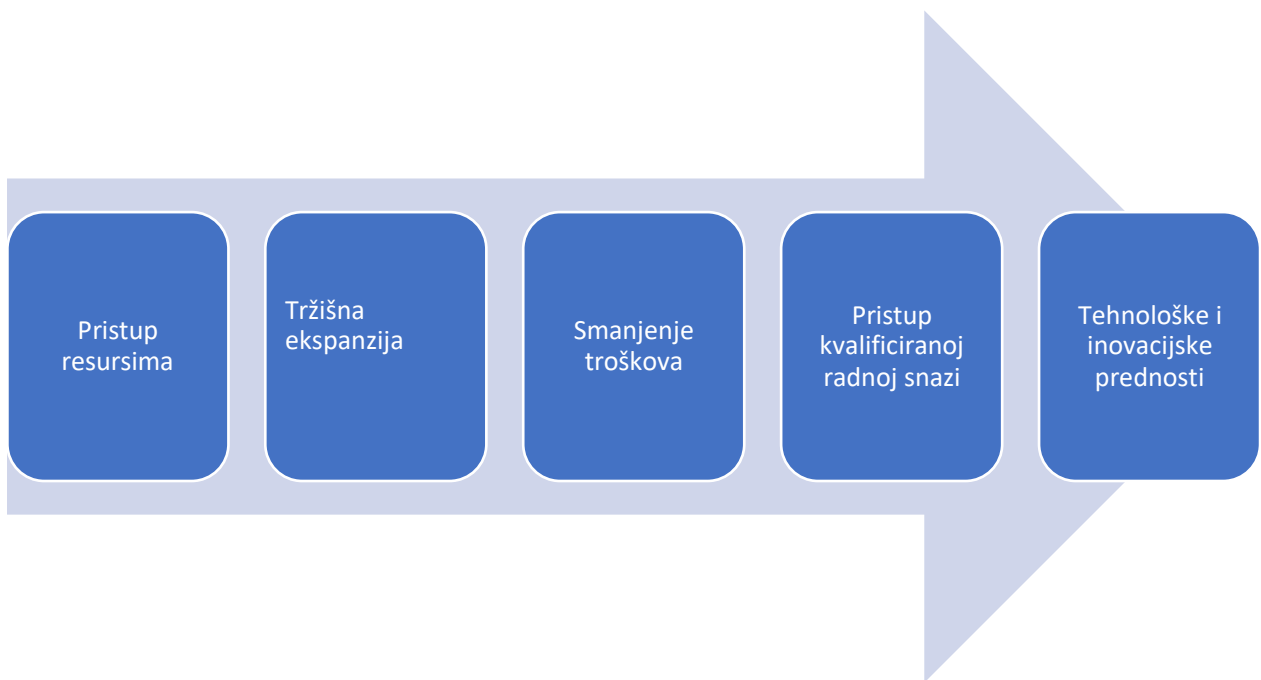
Izravna inozemna ulaganja imaju značajan potencijal za doprinos ekonomskom razvoju zemalja primateljica. Povećanje investicija i kapitala, prijenos tehnologije i znanja, poboljšanje tržišnih struktura, stvaranje radnih mjesta i smanjenje siromaštva, te jačanje institucija i upravljanja samo su neki od načina na koje izravna inozemna ulaganja mogu unaprijediti gospodarski rast i razvoj. Međutim, kako bi zemlje u potpunosti iskoristile prednosti ove vrste ulaganja, ključno je osigurati povoljno poslovno okruženje koje uključuje stabilne i predvidljive institucionalne okvire, transparentnost i pravnu sigurnost. Također, važno je provoditi politike koje potiču inovacije, poduzetništvo i regionalni razvoj kako bi se osigurao održiv i inkluzivan gospodarski rast.

²³ Grgić, M., Bilas V., Franc, S. (2012), Inozemna izravna ulaganja i razvoj. Zagreb: Ekonomski fakultet, Sveučilište u Zagrebu.

1.3. Motivi davatelja i primatelja inozemnih izravnih ulaganja

Izravna inozemna ulaganja predstavljaju ključnu komponentu globalne ekonomije, a njihovi motivi variraju ovisno o perspektivi davatelja i primatelja ulaganja. Razumijevanje ovih motiva pomaže objasniti dinamiku ovih ulaganja i način na koji oni mogu utjecati na ekonomski razvoj i strategije zemalja domaćina i investitora.

Shema 5. Motivi davatelja izravnih inozemnih ulaganja

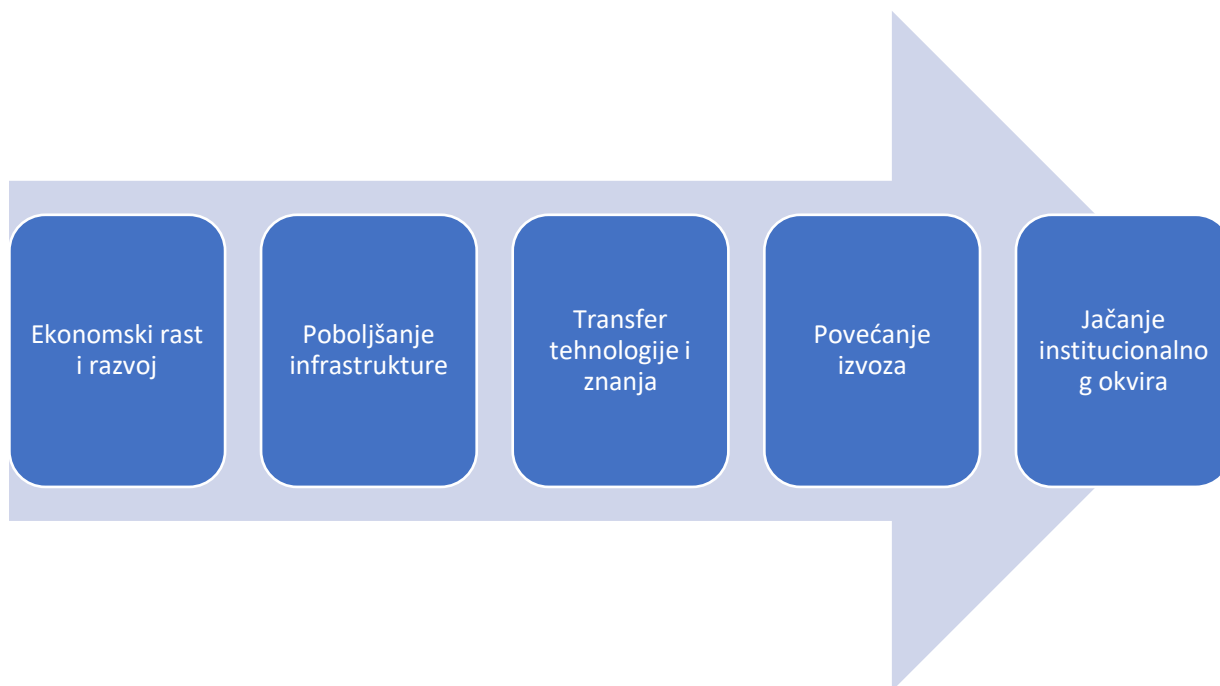

Izvor: Izrada autora

Jedan od glavnih motiva za strane investicije je ekspanzija na nova tržišta. Multinacionalne kompanije često ulažu u inozemstvo kako bi iskoristile prilike na rastućim tržištima i povećale svoju globalnu prisutnost. Ulazak na nova tržišta omogućuje tvrtkama diversifikaciju prihoda i smanjenje ovisnosti o domaćem tržištu, što je ključno za dugoročni rast i stabilnost. Pristup prirodnim resursima je još jedan važan motiv za izravna inozemna ulaganja. Mnoge multinacionalne kompanije ulažu u zemlje bogate resursima kako bi osigurale stabilnu opskrbu sirovinama potrebnim za njihovu proizvodnju. Na primjer, kompanije u sektoru energetike, rudarstva i poljoprivrede često ulažu u zemlje s bogatim prirodnim resursima kako bi osigurale kontrolu nad opskrbnim lancem. Smanjenje proizvodnih i operativnih troškova često motivira kompanije da investiraju u inozemstvo. Ulagачi traže

zemlje s nižim troškovima rada, nižim poreznim stopama ili povoljnijim regulatornim okruženjem kako bi povećali svoju konkurentnost na globalnom tržištu. Relokacija proizvodnje u zemlje s nižim troškovima može značajno smanjiti ukupne troškove i povećati profitabilnost kompanije. Neke multinacionalne kompanije ulažu u zemlje koje nude pristup visoko kvalificiranoj radnoj snazi. Ovo je osobito važno u sektorima poput tehnologije, farmaceutike i financija, gdje je prisutnost visoko obrazovanih i specijaliziranih radnika ključna za inovacije i razvoj novih proizvoda. Zemlje s jakim obrazovnim sustavima i tehničkim znanjem mogu privući značajne strane investicije. Ulagачi također traže prilike za tehnološke i inovacijske prednosti. Ulaskom na tržišta s naprednim tehnološkim infrastrukturama ili dinamičnim inovacijskim ekosustavima, kompanije mogu povećati svoju konkurentnost. Na primjer, ulaganje u tehnološke centre poput Silicijske doline može omogućiti pristup najnovijim inovacijama i tehnološkim trendovima.²⁴

Shema 6. Motivi primatelja izravnih inozemnih ulaganja

Izvor: Izrada autora

Jedan od glavnih motiva za primanje stranih investicija je poticanje ekonomskog rasta i razvoja. Zemlje domaćini traže izravna inozemna ulaganja kako bi povećale svoj bruto domaći proizvod (BDP), stvorile nova radna mjesta i unaprijedile svoje gospodarske kapacitete. Strane

²⁴ Denisia, Foreign Direct Investment Theories: An Overview of the Main FDI Theories. 10-25.

investicije donose kapital, tehnologiju i znanje koji mogu ubrzati industrijalizaciju i modernizaciju gospodarstva. Zemlje primateljice često traže izravna inozemna ulaganja kako bi iskoristile prijenos tehnologije i znanja. Multinacionalne kompanije donose napredne tehnologije i menadžerske vještine koje mogu unaprijediti produktivnost i konkurentnost lokalnih poduzeća. Ovaj transfer znanja može imati dugoročne pozitivne učinke na gospodarstvo zemlje domaćina, uključujući poboljšanje ljudskog kapitala i poticanje inovacija. Mnoge zemlje domaćini traže izravna inozemna ulaganja kako bi povećale svoj izvozni potencijal. Strane investicije mogu pomoći u razvoju industrija usmjerenih na izvoz, što može poboljšati trgovinsku bilancu i povećati devizne rezerve.²⁵ Povećanje izvoza može stabilizirati tečaj domaće valute i smanjiti makroekonomske rizike, kao i diversificirati gospodarstvo zemlje domaćina. Primatelji izravnih inozemnih ulaganja često traže ulaganja kako bi poboljšali svoju infrastrukturu. Strane investicije mogu osigurati potrebna financijska sredstva za razvoj transportne, energetske i telekomunikacijske infrastrukture, što može povećati povezanost i produktivnost gospodarstva. Poboljšana infrastruktura može također privući dodatne investicije i potaknuti dugoročni gospodarski rast. Izravna inozemna ulaganja mogu potaknuti zemlje domaćine na jačanje svog institucionalnog okvira. Multinacionalne kompanije preferiraju ulaganje u zemlje s transparentnim i predvidljivim institucionalnim okvirom koji osigurava zaštitu njihovih ulaganja. Kako bi privukle strane investicije, zemlje domaćini često provode institucionalne reforme koje uključuju jačanje pravne sigurnosti, borbu protiv korupcije i poboljšanje regulatornog okvira.²⁶

Interakcija motiva davatelja i primatelja izravnih inozemnih ulaganja često uključuje kompromise i pregovore. Multinacionalne kompanije traže povoljne uvjete za svoje investicije, dok zemlje domaćini traže maksimalne koristi za svoje gospodarstvo. Ovi pregovori mogu uključivati porezne olakšice, regulacijske prilagodbe, osiguranje pristupa resursima i obuku lokalne radne snage.²⁷

Zajednički pothvati i partnerstva između stranih investitora i lokalnih poduzeća mogu biti učinkovit način za usklađivanje interesa davatelja i primatelja izravnih inozemnih ulaganja. Ova suradnja može omogućiti prijenos tehnologije i znanja, dijeljenje rizika i zajedničko korištenje resursa, što može povećati uspjeh investicije i potaknuti gospodarski rast.²⁸

²⁵ Denisia, *Foreign Direct Investment Theories: An Overview of the Main FDI Theories*. 10-25.

²⁶ Ibid.

²⁷ Denisia V., *Foreign Direct Investment Theories: An Overview of the Main FDI Theories*. 10-25.

²⁸ Lovrinčević, Ž., Mikulić, D., & Marić, Z. (2004). *Efikasnost investicija i FDI- stara priča, nove okolnosti*. Zagreb.

Zemlje domaćini često razvijaju regulatorne mjere i politike za privlačenje izravnih inozemnih ulaganja koje usklađuju interese obje strane. Ove politike mogu uključivati stvaranje posebnih ekonomskih zona, poboljšanje poslovnog okruženja, osiguranje pravne sigurnosti i pružanje financijskih poticaja. Cilj je stvoriti atraktivne uvjete za strane investitore, istovremeno osiguravajući da koristi od investicija doprinose lokalnom gospodarstvu.

Neki od najboljih primjera iz prakse su Kina i njena izravna inozemna ulaganja, gdje je Kina je jedan od najuspješnijih primjera privlačenja izravnih inozemnih ulaganja. Tijekom posljednjih nekoliko desetljeća, Kina je privukla velike količine stranih investicija koje su pomogle u transformaciji njezine ekonomije. Glavni motivi davatelja izravnih inozemnih ulaganja uključuju pristup velikom tržištu, niže troškove proizvodnje i razvijenu infrastrukturu. S druge strane, kineska vlada je aktivno poticala strane investicije kroz stvaranje posebnih ekonomskih zona, pružanje poreznih olakšica i poticanje prijenosa tehnologije.²⁹

Tu pripada i Indija i njen tehnološki sektor. Kroz vrijeme, Indija je privukla značajne strane investicije u svoj tehnološki sektor, posebno u IT industriju. Glavni motivi davatelja izravnih inozemnih ulaganja uključuju pristup visoko kvalificiranoj radnoj snazi i niže troškove rada. Indijska vlada je također aktivno poticala strane investicije kroz liberalizaciju ekonomskih politika, poboljšanje infrastrukture i pružanje poticaja za istraživanje i razvoj.

Također, Brazil je privukao značajne strane investicije u sektore poljoprivrede, energetike i rudarstva. Glavni motivi davatelja izravnih inozemnih ulaganja uključuju pristup bogatim prirodnim resursima i potencijal za visoke prinose. Brazilska vlada je također podržavala strane investicije kroz pružanje regulatorne sigurnosti, osiguranje pristupa resursima i poticanje zajedničkih pothvata s lokalnim poduzećima.³⁰

Motivi davatelja i primatelja izravnih inozemnih ulaganja su složeni i višestruki. Dok multinacionalne kompanije traže prilike za ekspanziju, smanjenje troškova, pristup resursima i tehnologijama, zemlje domaćini traže načine kako iskoristiti ove investicije za poticanje gospodarskog rasta, prijenos tehnologije, stvaranje radnih mjesta i jačanje institucionalnog okvira. Interakcija ovih motiva često uključuje pregovore, kompromise i razvoj politika koje usklađuju interese obje strane. Razumijevanje ovih motiva ključno je za donošenje informiranih odluka i strategija koje mogu maksimizirati koristi od izravnih inozemnih ulaganja za sve uključene aktere.

²⁹ McPhillips D., 10 Countries That Receive the Most Foreign Direct Investment

³⁰ McPhillips D., 10 Countries That Receive the Most Foreign Direct Investment

2. Analiza rizika zemlje

Izravna inozemna ulaganja imaju značajan potencijal za poticanje gospodarskog rasta i razvoja zemalja primateljica, ali uspjeh tih ulaganja uvelike ovisi o različitim vrstama rizika s kojima se suočavaju investitori. Rizici zemlje su ključni faktori koji utječu na odluke investitora o ulaganju u određenu zemlju. Ovi rizici uključuju političke, ekonomske, pravne i druge čimbenike koji mogu utjecati na poslovno okruženje i sigurnost ulaganja.³¹ U ovom poglavlju analizirat ćemo različite vrste rizika zemlje, njihov utjecaj na izravna inozemna ulaganja, korelaciju između rizika zemlje i izravnih inozemnih ulaganja te kako smanjenje rizika može potaknuti povećanje izravnih inozemnih ulaganja. Također ćemo istražiti primjere zemalja s visokim i niskim rizikom te kako ti rizici utječu na priljev stranih ulaganja.

2.1. Utjecaj rizika zemlje na izravna inozemna ulaganja

Rizici zemlje predstavljaju ključnu komponentu u procjeni investicijske klime i donošenju odluka o izravnim inozemnim ulaganjima.³² Rizici mogu biti političke, ekonomske, pravne i društvene prirode, a svaki od njih može značajno utjecati na sigurnost i povrat ulaganja. Politički rizici uključuju nestabilnost vlade, političke nemire, promjene u političkoj vlasti, korupciju i političku neizvjesnost. Ekonomski rizici obuhvaćaju makroekonomske faktore kao što su inflacija, recesija, volatilnost valute, nepovoljni uvjeti trgovine i visoka razina duga. Pravni rizici uključuju nepredvidivost i nejasnost pravnog okvira, slabu provedbu zakona, zaštitu intelektualnog vlasništva i vlasnička prava. Društveni rizici mogu uključivati socijalne nemire, štrajkove, kriminal i druge oblike društvenih poremećaja.³³

Investitori pažljivo procjenjuju sve ove rizike prije donošenja odluke o ulaganju. Visoka razina rizika zemlje može obeshrabriti strane ulagače, dok niska razina rizika može privući više investicija. Ulagači preferiraju stabilna i predvidiva okruženja koja osiguravaju zaštitu njihovih ulaganja i omogućuju dugoročne poslovne planove. Stoga, zemlje koje uspiju smanjiti rizike i osigurati povoljno poslovno okruženje imaju veće šanse za privlačenje stranih ulaganja.

³¹ Moosa, I. (2002.). *Foreign Direct Investment*. New York: PALGRAVE.

³² Svilokos, T. i Rodić, M. (2015) *Analiza rizika zemlje upotrebom metode analitičko hijerarhijskog procesa*, Poslovna izvrsnost Zagreb, God IX, br. 1, str. 43.-68.

³³ Dvorski, K. (2010) *FDI – Inozemna izravna ulaganja i konkurentnost hrvatskog gospodarstva*, istraživački rad, Financijski klub, Zagreb, 2010.

Postoji značajna korelacija između razine rizika zemlje i priljeva izravnih inozemnih ulaganja. Zemlje s niskim rizikom, koje nude stabilno političko i ekonomsko okruženje, jasne pravne propise i učinkovitu provedbu zakona, obično privlače veći priljev izravnih inozemnih ulaganja. Nasuprot tome, zemlje s visokim rizikom često imaju manji priljev izravnih inozemnih ulaganja zbog nesigurnosti i nepredvidivosti poslovnog okruženja.³⁴

Empirijska istraživanja pokazuju da politička stabilnost, niska razina korupcije, pravna sigurnost i makroekonomska stabilnost imaju pozitivan utjecaj na priljev izravnih inozemnih ulaganja. Na primjer, zemlje s visokim rejtingom u međunarodnim indeksima konkurentnosti i lakoće poslovanja često privlače više stranih ulaganja.³⁵ S druge strane, zemlje s visokom razinom korupcije, političkih nemira i makroekonomske nestabilnosti imaju manji priljev izravnih inozemnih ulaganja jer investitori izbjegavaju rizike povezane s nesigurnim poslovnim okruženjem.

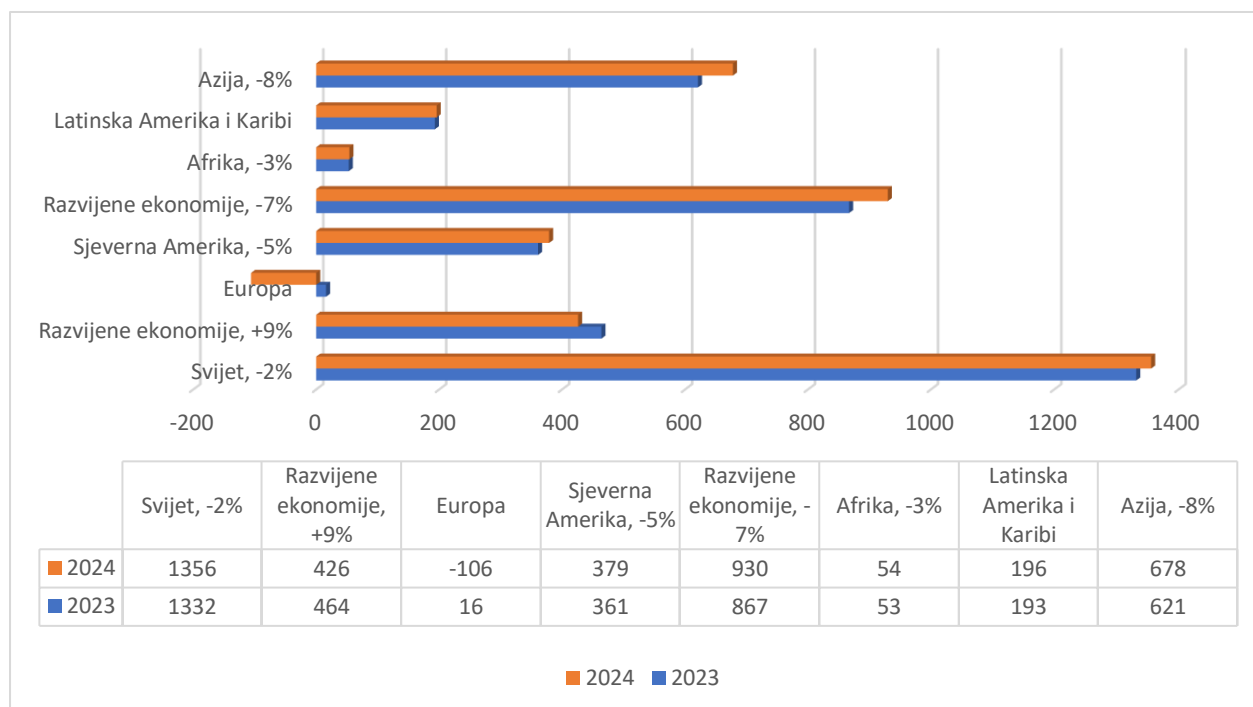
2.2. Utjecaj smanjenja rizika na povećanje izravnih inozemnih ulaganja

Smanjenje rizika zemlje može značajno povećati priljev izravnih inozemnih ulaganja. Vlade koje provode reforme usmjerene na poboljšanje političke stabilnosti, borbu protiv korupcije, jačanje pravnog okvira i makroekonomske stabilnosti mogu stvoriti povoljnije uvjete za strane investitore. Na primjer, reforme usmjerene na jačanje vladavine prava, transparentnost i odgovornost u javnoj upravi, poboljšanje zaštite vlasničkih prava i smanjenje birokratskih prepreka mogu povećati povjerenje investitora i privući više izravnih inozemnih ulaganja. Dodatno, zemlje koje uspješno smanjuju rizike povezane s inflacijom, volatilnošću valute i nepovoljnim uvjetima trgovine mogu stvoriti stabilnije makroekonomsko okruženje koje privlači strane ulagače.

³⁴ Svilokos, T. i Rodić, M. (2015) Analiza rizika zemlje upotrebom metode analitičko hijerarhijskog procesa, Poslovna izvrsnost Zagreb, God IX, br. 1, str. 43.-68.

³⁵ Martišković, Ž., Vojak, N. i Požega, S. (2012) Značaj inozemnih izravnih ulaganja u Republiku Hrvatsku, Zbornik Veleučilita u Karlovcu, Godina II. Broj 1

Grafikon 1. Priljevi izravnih inozemnih ulaganja po ekonomskim grupacijama i regijama (u milijardama dolara i postotnim promjenama)

Izvor: UN Trade and Development (UNCTAD), <https://unctad.org/topic/investment/investment-statistics-and-trends> , pristupljeno: 05.09.2024.

Globalni tokovi izravnih stranih ulaganja pali su 2% na 1,3 trilijuna dolara u 2023., dok su trgovinske i geopolitičke napetosti opterećivale usporevanje globalne ekonomije.³⁶

Makroekonomska stabilnost omogućuje investitorima dugoročno planiranje i predvidivost poslovanja, što povećava atraktivnost zemlje za izravna inozemna ulaganja. Osim toga, politička stabilnost i socijalni mir ključni su faktori koji utječu na povjerenje investitora i spremnost na ulaganje.

Zemlje s visokim rizikom suočavaju se s brojnim izazovima u privlačenju izravnih inozemnih ulaganja. Politička nestabilnost, visoka razina korupcije, pravna nesigurnost i makroekonomska nestabilnost često obeshrabruju strane ulagače. Primjeri zemalja s visokim rizikom uključuju one koje se suočavaju s političkim nemirima, oružanim sukobima, visokom inflacijom i slabim institucionalnim okvirima. Ove zemlje često bilježe nizak priljev izravnih inozemnih ulaganja jer investitori izbjegavaju rizike povezane s nesigurnim poslovnim okruženjem. Na primjer, zemlje koje se suočavaju s dugotrajnim političkim sukobima ili ratovima često bilježe značajan pad stranih investicija. Investitori izbjegavaju ulagačka

³⁶ UN Trade and Development (UNCTAD), dostupno na: <https://unctad.org/topic/investment/investment-statistics-and-trends> , pristupljeno: 05.09.2024.

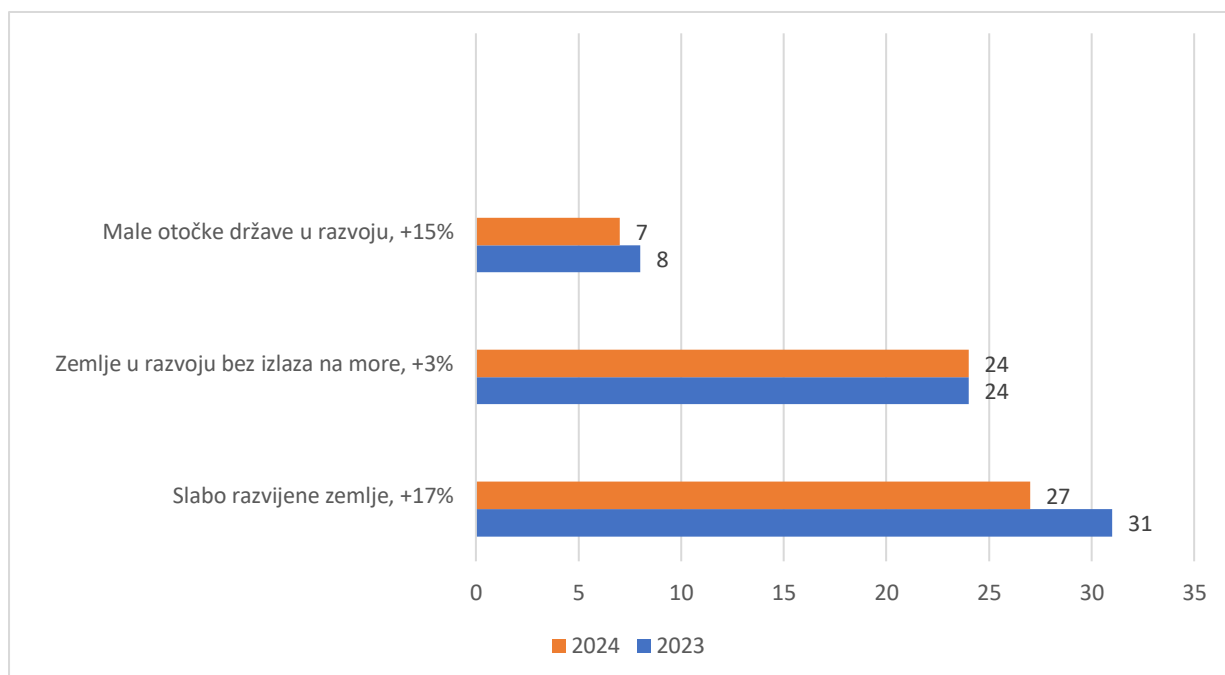
okruženja gdje postoji visok rizik od fizičkog uništenja imovine, nepredvidivosti poslovanja i potencijalnih gubitaka.³⁷ Slično tome, zemlje s visokom razinom korupcije i slabom provedbom zakona često bilježe nizak priljev izravnih inozemnih ulaganja jer investitori izbjegavaju poslovna okruženja gdje postoji visok rizik od nepotizma, mita i pravne nesigurnosti.

Nasuprot tome, zemlje s niskim rizikom često privlače značajan priljev izravnih inozemnih ulaganja. Politička stabilnost, transparentnost, učinkovita provedba zakona i makroekonomska stabilnost ključni su faktori koji doprinose povoljnom poslovnom okruženju. Primjeri zemalja s niskim rizikom uključuju one s visokim rejtingom u međunarodnim indeksima konkurentnosti, lakoće poslovanja i zaštite vlasničkih prava. Ove zemlje često bilježe visok priljev izravnih inozemnih ulaganja jer investitori prepoznaju stabilnost i sigurnost njihovog poslovnog okruženja.³⁸ Na primjer, skandinavske zemlje poput Švedske, Danske i Norveške često bilježe visok priljev izravnih inozemnih ulaganja zbog svoje političke stabilnosti, niske razine korupcije, jakih institucija i makroekonomske stabilnosti. Ove zemlje pružaju sigurno i predvidivo poslovno okruženje koje privlači strane ulagače. Slično tome, zemlje poput Singapura i Švicarske privlače visoke razine izravnih inozemnih ulaganja zahvaljujući svojim jakim institucionalnim okvirima, transparentnosti i učinkovitosti pravnog sustava.

³⁷ Petrović, E. i Stanković, J. (2009) Country risk and effects of foreign direct investment, *Economics and organization*, God. 6, Br. 1, str. 9.-22.

³⁸ Svilokos, T. i Rodić, M. (2015) Analiza rizika zemlje upotrebom metode analitičko hijerarhijskog procesa, *Poslovna izvrsnost Zagreb*, God IX, br. 1, str. 43.-68.

Grafikon 2. Izravna inozemna ulaganja rastu u strukturno slabim, ranjivim i malim gospodarstvima

Izvor: UN Trade and Development (UNCTAD), <https://unctad.org/topic/investment/investment-statistics-and-trends>, pristupljeno: 05.09.2024.

Povećali su se tokovi izravnih stranih ulaganja u strukturno slaba i ranjiva gospodarstva u protekle dvije godine. Priljevi u najmanje razvijene zemlje porasli su na 31 milijardu dolara ili 2,4% globalnih tokova. Zemlje u razvoju bez izlaza na more i male otočne države u razvoju također su zabilježile porast. Ali u sve tri skupine, izravna inozemna ulaganja i dalje su koncentrirana u nekoliko zemalja.³⁹

Rizici zemlje igraju ključnu ulogu u oblikovanju investicijske klime i priljeva izravnih inozemnih ulaganja. Visoka razina rizika može obeshrabriti strane ulagače, dok niska razina rizika može privući više investicija. Različite vrste rizika, uključujući političke, ekonomske, pravne i društvene rizike, utječu na sigurnost i povrat ulaganja. Smanjenje rizika zemlje kroz reforme usmjerene na poboljšanje političke stabilnosti, borbu protiv korupcije, jačanje pravnog okvira i makroekonomske stabilnosti može značajno povećati priljev izravnih inozemnih ulaganja.⁴⁰ Primjeri zemalja s visokim i niskim rizikom pružaju uvid u utjecaj različitih vrsta rizika na priljev stranih ulaganja i ističu važnost stvaranja povoljnog poslovnog okruženja za privlačenje izravnih inozemnih ulaganja.

³⁹ UN Trade and Development (UNCTAD), dostupno na: <https://unctad.org/topic/investment/investment-statistics-and-trends>, pristupljeno: 05.09.2024.

⁴⁰ Ibid.

3. Strategije privlačenja inozemnih izravnih ulaganja

Privlačenje inozemnih izravnih ulaganja predstavlja ključnu strategiju za ekonomski razvoj mnogih zemalja. Ulaganja donose prijeko potrebne resurse, tehnologije, znanje i otvaraju nova radna mjesta. Kako bi privukle strana ulaganja, vlade razvijaju različite strategije koje uključuju makroekonomske politike, regulatorne reforme, poticaje i promociju investicija. U ovom poglavlju istražiti ćemo glavne strategije koje zemlje koriste kako bi privukle izravna inozemna ulaganja, uključujući fiskalne i monetarne politike, regulatorne reforme, pravnu zaštitu investitora, razvoj infrastrukture, obrazovne i radne programe, kao i ulogu specijalnih ekonomskih zona (SEZ) i marketinških strategija.⁴¹

Fiskalne i monetarne politike igraju ključnu ulogu u stvaranju stabilnog i atraktivnog ekonomskog okruženja za strane investitore. Stabilna makroekonomska okolina, niska inflacija, stabilan tečaj i niske kamatne stope mogu povećati povjerenje investitora i smanjiti rizik ulaganja. Vlade često koriste različite fiskalne poticaje kako bi privukle izravna inozemna ulaganja, uključujući porezne olakšice, smanjenje carina, subvencije i druge financijske poticaje. Porezne olakšice su među najčešće korištenim instrumentima za privlačenje izravnih inozemnih ulaganja.⁴² One mogu uključivati smanjenje poreza na dobit, oslobađanje od poreza na dodanu vrijednost (PDV) za određene investicije, ubranu amortizaciju i druge fiskalne pogodnosti. Na primjer, mnoge zemlje nude porezne praznike za nove investicije, omogućujući investitorima da uživaju u nižim poreznim stopama tijekom prvih nekoliko godina poslovanja.

Regulatorne reforme su ključne za stvaranje povoljnog poslovnog okruženja. One uključuju pojednostavljivanje postupaka za registraciju poduzeća, smanjenje birokratskih prepreka, osiguranje transparentnosti i predvidljivosti pravnog sustava te jačanje zaštite vlasničkih prava. Vlade koje provode učinkovite regulatorne reforme mogu značajno povećati atraktivnost svojih zemalja za strane ulagače. Smanjenje birokracije i ubrzanje administrativnih postupaka su ključne mjere koje mogu olakšati poslovanje stranih investitora. Zemlje koje su uspjele pojednostaviti i ubrzati proces registracije poduzeća, dobivanja dozvola i izvođenja drugih administrativnih zadataka često privlače više izravnih inozemnih ulaganja.⁴³ Primjer

⁴¹ Petrović, E. i Stanković, J. (2009) Country risk and effects of foreign direct investment, *Economics and organization*, God. 6, Br. 1, str. 9.-22.

⁴² Bilas, V., Franc, S. (2006), *Uloga inozemnih izravnih ulaganja i načini poticanja*. Serija članaka u nastajanju. Zagreb: Ekonomski fakultet, Sveučilište u Zagrebu.

⁴³ Cass, F. (2007), *Attracting FDI to transition countries: the use of incentives and promotion agencies*, *Transitional Corporations*, 16 (2).

takvih mjera je uvođenje one-stop shop centara za investitore, koji omogućuju brzo i učinkovito obavljanje svih potrebnih procedura na jednom mjestu.

Pravna zaštita investitora je od ključne važnosti za privlačenje izravnih inozemnih ulaganja. Investitori traže sigurnost svojih ulaganja kroz jasne i transparentne zakone koji štite njihova vlasnička prava i osiguravaju pravično rješavanje sporova. Vlade koje pružaju čvrstu pravnu zaštitu investitora mogu povećati povjerenje stranih ulagača i privući veći priljev izravnih inozemnih ulaganja. Zaštita vlasničkih prava uključuje jasne zakone o vlasništvu, registraciju imovine i zaštitu intelektualnog vlasništva. Zemlje koje osiguravaju učinkovitu provedbu tih zakona i zaštitu investitora od eksproprijacije i drugih oblika pravne nesigurnosti privlače više stranih ulaganja. Također, uspostava specijaliziranih sudova ili arbitražnih tijela za rješavanje investicijskih sporova može povećati pravnu sigurnost i privući strane investitore.

Razvoj infrastrukture je ključan za privlačenje izravnih inozemnih ulaganja. Investitori traže zemlje s dobro razvijenom infrastrukturom koja podržava učinkovito poslovanje. To uključuje transportnu infrastrukturu (ceste, željeznice, luke, zračne luke), energetska infrastrukturu (stabilna opskrba energijom) i telekomunikacijsku infrastrukturu (brzi internet, pouzdane telekomunikacijske mreže). Infrastrukturni projekti mogu biti privlačni za strane investitore jer poboljšavaju efikasnost poslovanja i smanjuju operativne troškove.⁴⁴ Vlade koje ulažu u razvoj moderne infrastrukture stvaraju povoljne uvjete za poslovanje i privlače izravna inozemna ulaganja. Primjerice, izgradnja modernih industrijskih parkova i poslovnih zona može privući proizvodne investicije i potaknuti razvoj lokalne ekonomije.

Kvalificirana radna snaga je jedan od ključnih faktora za privlačenje izravnih inozemnih ulaganja. Vlade koje ulažu u obrazovanje i osposobljavanje radne snage stvaraju povoljne uvjete za strane investitore. Programi za osposobljavanje radnika, stručna usavršavanja i suradnja s obrazovnim institucijama mogu povećati atraktivnost zemlje za strane ulagače. Obrazovni programi koji su usmjereni na razvoj specifičnih vještina potrebnih u industrijama privlače strane investitore. Na primjer, zemlje koje razvijaju IT sektore često ulažu u tehničko obrazovanje i surađuju s tehnološkim kompanijama kako bi osigurale kvalificiranu radnu snagu. Slično tome, programi za stručno usavršavanje u proizvodnim i inženjerskim sektorima mogu privući investitore u industrijske projekte. Vlade također mogu poticati suradnju između privatnog sektora i obrazovnih institucija kako bi osigurale da obrazovni programi odgovaraju potrebama tržišta rada.

⁴⁴ Grgić, M., Bilas V., Franc, S. (2012), Inozemna izravna ulaganja i razvoj. Zagreb: Ekonomski fakultet, Sveučilište u Zagrebu.

Specijalne ekonomske zone (SEZ) su područja unutar zemlje koja nude povoljne ekonomske uvjete kako bi privukle strane investicije. Ove zone često nude različite poticaje, uključujući porezne olakšice, carinske povlastice, fleksibilne radne zakone i poboljšanu infrastrukturu. SEZ su dizajnirane da stvore atraktivno poslovno okruženje koje potiče razvoj industrije i tehnologije.⁴⁵ Primjer SEZ-a može biti Kina, koja je razvila niz specijalnih ekonomskih zona kao što su Shenzhen, Guangzhou i Shanghai. Ove zone su postale ključni centri za strane investicije i industrijski razvoj, doprinoseći značajno gospodarskom rastu zemlje. SEZ često nude infrastrukturu svjetske klase, brze administrativne postupke i pristup globalnim tržištima, što ih čini privlačnim za strane investitore.

Marketinške strategije i promocija investicija ključne su za privlačenje izravnih inozemnih ulaganja. Vlade često uspostavljaju agencije za promociju investicija koje aktivno promoviraju zemlju kao atraktivnu destinaciju za strane investitore. Ove agencije organiziraju investicijske forume, sudjeluju na međunarodnim sajmovima, pružaju informacije i podršku potencijalnim investitorima.⁴⁶ Investicijski forumi i sajmovi pružaju priliku za izravnu interakciju s potencijalnim investitorima, prezentaciju poslovnih mogućnosti i izgradnju povjerenja. Agencije za promociju investicija često pružaju usluge poput pomoći pri registraciji poduzeća, savjetovanja o poreznim i pravnim pitanjima, te podrške u pronalasku lokalnih partnera. Aktivna promocija investicija može značajno povećati vidljivost zemlje i privući nove investicije.

Jačanje bilateralnih i multilateralnih odnosa također je važna strategija za privlačenje izravnih inozemnih ulaganja. Sporazumi o zaštiti investicija, izbjegavanju dvostrukog oporezivanja i slobodnoj trgovini mogu povećati atraktivnost zemlje za strane ulagače. Ovi sporazumi pružaju dodatnu sigurnost investitorima i olakšavaju trgovinske i investicijske tokove. Bilateralni investicijski sporazumi (BIT) osiguravaju zaštitu prava investitora, što može povećati povjerenje i smanjiti rizik ulaganja. Ovi sporazumi često uključuju odredbe o zaštiti od eksproprijacije, slobodnom transferu kapitala i pravičnom tretmanu investitora. Multilateralni trgovinski sporazumi, poput onih sklopljenih unutar Svjetske trgovinske organizacije (WTO), također mogu povećati atraktivnost zemlje za strane investicije pružajući pravnu sigurnost i stabilnost.

⁴⁵ Cass, F. (2007), Attracting FDI to transition countries: the use of incentives and promotion agencies, *Transitional Corporations*, 16 (2).

⁴⁶ Babić, A., Pufnik, A. i Stučka, T. (2001) Teorija i stvarnost inozemnih izravnih ulaganja u svijetu i u tranzicijskim zemljama s posebnim osvrtom na Hrvatsku, Hrvatska narodna banka: pregled, Poslovna knjiga d.o.o., Zagreb

Razvoj klastera i industrijskih parkova može značajno privući izravna inozemna ulaganja u specifične sektore. Klasteri okupljaju srodne industrije i poduzeća na jednom području, potičući suradnju, inovacije i razmjenu znanja. Industrijski parkovi pružaju potrebnu infrastrukturu i logističku podršku, stvarajući povoljno okruženje za poslovanje. Industrijski klasteri često privlače izravna inozemna ulaganja jer omogućuju sinergiju između različitih poduzeća, smanjuju operativne troškove i povećavaju učinkovitost. Na primjer, tehnološki klasteri poput Silicijske doline u Sjedinjenim Američkim Državama ili Bangalorea u Indiji privukli su ogromna ulaganja u IT sektor zahvaljujući koncentraciji resursa, stručnosti i infrastrukture.

Osiguranje političke i ekonomske stabilnosti je temeljni preduvjet za privlačenje izravnih inozemnih ulaganja. Investitori traže stabilna okruženja gdje mogu dugoročno planirati i sigurni su u zaštitu svojih ulaganja. Politička stabilnost uključuje učinkovitu i transparentnu vladu, pravnu sigurnost i društvenu harmoniju. Ekonomska stabilnost uključuje makroekonomsku stabilnost, nisku inflaciju, stabilan tečaj i održiv fiskalni položaj.

Politička stabilnost može se postići kroz učinkovitu vladavinu prava, borbu protiv korupcije, transparentnost i odgovornost. Vlade koje provode reforme usmjerene na jačanje institucija i pravne sigurnosti često bilježe veći priljev izravnih inozemnih ulaganja. Ekonomska stabilnost se može postići kroz odgovorne fiskalne politike, monetarnu stabilnost i poticanje konkurentnosti gospodarstva.⁴⁷

Privlačenje inozemnih izravnih ulaganja zahtijeva sveobuhvatnu strategiju koja uključuje fiskalne i monetarne politike, regulatorne reforme, pravnu zaštitu investitora, razvoj infrastrukture, obrazovne i radne programe, razvoj specijalnih ekonomskih zona, marketinške strategije i jačanje bilateralnih i multilateralnih odnosa. Zemlje koje uspješno provode ove strategije mogu stvoriti povoljno poslovno okruženje koje privlači strane investicije, potiče gospodarski rast i doprinosi dugoročnom razvoju. Uspješni primjeri iz prakse pokazuju kako integrirani pristup i kontinuirane reforme mogu značajno povećati atraktivnost zemlje za izravna inozemna ulaganja, doprinoseći njenom ekonomskom napretku i blagostanju.

⁴⁷ Petrović, E. i Stanković, J. (2009) Country risk and effects of foreign direct investment, Economics and organization, God. 6, Br. 1, str. 9.-22.

4. Smanjivanje rizika zemlje i njegov utjecaj na izravna inozemna ulaganja u turizmu

Izravna inozemna ulaganja u turizam igraju ključnu ulogu u ekonomskom razvoju mnogih zemalja. Turizam je jedan od najbrže rastućih sektora u globalnoj ekonomiji, te izravnih inozemnih ulaganja u ovom sektoru mogu donijeti značajne koristi, uključujući povećanje prihoda, zapošljavanje, transfer tehnologije i poboljšanje infrastrukture. Ulaganja u turizam također mogu imati dugoročne društvene i ekološke koristi, pod uvjetom da se provode na održiv način. U ovom poglavlju detaljno ćemo istražiti faktore privlačnosti turizma za inozemne ulagače i utjecaj turizma na ekonomski razvoj zemlje.

Turizam kao gospodarska djelatnost ima jedinstvenu sposobnost generiranja prihoda kroz različite kanale. S jedne strane, dolazak stranih turista direktno doprinosi povećanju deviznih prihoda zemlje, dok s druge strane potiče potrošnju na lokalnoj razini, što ima pozitivne učinke na širok spektar povezanih sektora. Smještaj, ugostiteljstvo, transport, rekreacija i trgovina samo su neki od sektora koji imaju koristi od turističkog prometa.⁴⁸ Osim toga, turizam može značajno doprinijeti razvoju ruralnih i manje razvijenih područja, stvarajući nova radna mjesta i poboljšavajući životne uvjete lokalnog stanovništva.

Izravna inozemna ulaganja u turizam igraju ključnu ulogu u ekonomskom razvoju mnogih zemalja, no istovremeno su izložena brojnim rizicima koji mogu značajno utjecati na njihov uspjeh. Turizam je sektor s visokim potencijalom za generiranje prihoda i stvaranje radnih mjesta, ali prisutnost različitih vrsta rizika može destabilizirati ta ulaganja i smanjiti njihovu isplativost. Jedan od najvažnijih rizika s kojima se suočavaju inozemni ulagači u turizam jest politička nestabilnost. Zemlje s visokim razinama političke nesigurnosti često bilježe niže razine stranih ulaganja jer ulagači teže sigurnijim destinacijama koje nude stabilno poslovno okruženje. Ulaganje u politički nestabilne zemlje može rezultirati gubicima zbog nepredvidljivih promjena u vladinoj politici, porezima ili čak zapljenom imovine, što može ozbiljno narušiti povjerenje ulagača.⁴⁹

Makroekonomski faktori također igraju važnu ulogu u oblikovanju uvjeta za inozemna ulaganja u turizam. Promjene u ekonomskoj klimi, poput inflacije ili fluktuacija tečaja, mogu ozbiljno ugroziti profitabilnost turističkih projekata. Kada se zemlje suoče s recesijom ili

⁴⁸ Franc S. (2017), Izvoz, inozemna izravna ulaganja i ekonomski rast u Republici Hrvatskoj. Časopis za ekonomiju i tržišne komunikacije/Economy and Market Communication Review, 7 (2).

⁴⁹ Andergassen, R. and Candela, G. (2009), "Less developed countries, tourism investments and local economic development", Working Paper No. 676, Department of Economics, University of Bologna.

ekonomskom krizom, dolazi do pada potrošnje, što izravno utječe na sektor turizma. Ulagачi u takvim uvjetima mogu se suočiti s padom prihoda, a smanjena potražnja za turističkim uslugama otežava brzi povrat investicija, što dodatno pojačava rizik. Osim toga, tijekom kriznih razdoblja vlade često poduzimaju fiskalne mjere štednje koje mogu ograničiti državne subvencije ili poticaje za inozemne investitore, čineći ulaganja još rizičnijima.

Regulatorni i pravni rizici predstavljaju još jedan važan aspekt koji može utjecati na odluke ulagača. Mnoge zemlje, u nastojanju da zaštite okoliš i osiguraju održivi razvoj, postavljaju strože ekološke standarde i uvode rigorozne zakone. Iako su ovi propisi nužni za očuvanje prirodnih resursa, oni često mogu povećati troškove za ulagače. Hoteli i resorti, na primjer, moraju ispunjavati stroge standarde za upravljanje otpadom i potrošnju energije, što može zahtijevati dodatne investicije. Promjene u zakonodavstvu također mogu stvoriti neizvjesnost, jer dugoročni turistički projekti moraju biti fleksibilni i prilagodljivi novim propisima, što ulagačima donosi dodatne izazove.⁵⁰

Kulturološki i društveni rizici također igraju ulogu u privlačnosti zemlje za inozemna ulaganja. Veliki turistički projekti mogu izazvati napetosti s lokalnim stanovništvom, osobito u ruralnim ili ekološki zaštićenim područjima. Ako se ovi sukobi ne upravljaju pažljivo, mogu dugoročno negativno utjecati na reputaciju destinacije i otežati buduća ulaganja. Stoga je važno da ulagači uzmu u obzir društveni kontekst i uključe lokalne zajednice u svoje planove kako bi osigurali održivi razvoj.⁵¹

Unatoč prisutnosti mnogih rizika, razumijevanje i pravilno upravljanje tim rizicima mogu značajno poboljšati sposobnost zemalja da privuku izravna inozemna ulaganja u turizam. Racionalno pristupanje identificiranju, analizi i ublažavanju rizika može stvoriti povoljnije uvjete za investitore, čime se povećava privlačnost zemlje kao destinacije za ulaganje. Ova strategija ne samo da osigurava dugoročne ekonomske koristi već i doprinosi održivom razvoju koji je usklađen s potrebama lokalnih zajednica i zaštitom okoliša.

Pametno upravljanje rizicima omogućuje značajno povećanje koristi i smanjenje negativnih utjecaja na ekonomiju i okoliš. To uključuje strategije poput diversifikacije investicija, dugoročnog planiranja i uključivanja lokalnih zajednica u razvojne projekte. Također, integracija održivih praksi u turističke projekte može pomoći u očuvanju prirodnih resursa i kulturne baštine, što je ključno za dugoročnu atraktivnost destinacije.⁵²

⁵⁰ Arbulú, I., Lozano, J. and Rey-Maqueira, J. (2015), "Tourism and solid waste generation in Europe: a panel data assessment of the environmental kuznets curve", *Waste Management*, Vol. 46, pp. 628-636.

⁵¹ Craigwell, R. and Moore, W. (2008), "Foreign direct investment and tourism in SIDS: evidence from panel causality tests", *Tourism Analysis*, Vol. 13 No. 4, pp. 427-432.

⁵² *Ibid.*

Konačno, zemljama koje uspješno upravljaju rizicima i implementiraju strategije za privlačenje inozemnih ulaganja u turizam može se pružiti značajna konkurentska prednost na globalnom tržištu. Ova konkurentska prednost može rezultirati povećanjem turističkog prometa, stvaranjem novih radnih mjesta i općim poboljšanjem životnih uvjeta lokalnog stanovništva. Ulaganja u turizam, stoga, ne samo da pridonose ekonomskom rastu, već i podržavaju širi društveni i ekološki razvoj, osiguravajući dugoročnu održivost i prosperitet.

4.1. Faktori privlačnosti turizma za inozemne ulagače

Postoji niz faktora koji čine turizam atraktivnim za inozemne ulagače. Prvo, turizam je sektor s visokim potencijalom rasta. Globalno povećanje broja putnika, uz rast srednje klase u mnogim zemljama, rezultira stalnim porastom potražnje za turističkim uslugama. Drugi važan faktor je mogućnost diversifikacije. Turizam uključuje širok spektar aktivnosti, od hotelske industrije i restorana do avanturističkih tura i kulturnih događanja, što omogućuje ulagačima da smanje rizik raspodjelom ulaganja u različite podsektore.

Relativno brzi povrat na ulaganja još je jedan značajan faktor privlačnosti. Hotelske investicije, na primjer, mogu početi generirati prihode relativno brzo nakon početka poslovanja, posebno u popularnim turističkim destinacijama. To privlači ulagače koji traže brži povrat i stabilne prihode. Pored toga, mnoge vlade prepoznaju važnost turizma za gospodarski razvoj i pružaju različite poticaje za privlačenje inozemnih ulaganja u ovaj sektor. Poticaji mogu uključivati porezne olakšice, subvencije, pojednostavljene administrativne postupke i infrastrukturne projekte. Također, međunarodne organizacije poput Svjetske turističke organizacije (UNWTO) i Svjetske banke često podržavaju razvoj turizma kroz različite programe i financijske instrumente. Ta podrška dodatno povećava atraktivnost ulaganja u turistički sektor.⁵³

Također, turizam je sektor s visokim potencijalom za rast, osobito u zemljama koje raspoložu prirodnim ljepotama, kulturnom baštinom i povoljnim klimatskim uvjetima. Globalni rast broja putnika, rast srednje klase u zemljama u razvoju i povećana mobilnost ljudi rezultiraju stalnim rastom turističkog sektora. Zemlje koje mogu kapitalizirati na ovim trendovima postaju atraktivne destinacije za inozemne ulagače. Primjeri zemalja koje su uspješno iskoristile ovaj potencijal uključuju Tajland, Španjolsku i Meksiko. Ulaganje u turizam omogućuje ulagačima

⁵³ Grgić, M. i Bilas, V. (2008), Međunarodna ekonomija. Zagreb: Lares plus.

diversifikaciju svojih portfelja. Turizam uključuje širok spektar aktivnosti, od hotelske industrije, restorana, prijevoza i turističkih agencija do kulturnih i sportskih događaja. Ova raznolikost omogućuje ulagačima da smanje rizik raspodjelom ulaganja u različite podsektore turizma. Primjerice, ulagač može diversificirati portfelj ulaganjem u luksuzne hotele, ekološka odmarališta i turističke agencije, smanjujući tako ukupni rizik ulaganja.

Ulaganja u turizam često pružaju brži povrat na ulaganja u usporedbi s nekim drugim sektorima. Hotelske investicije, na primjer, mogu početi generirati prihode relativno brzo nakon početka poslovanja, posebno u popularnim turističkim destinacijama. To privlači ulagače koji traže brži povrat i stabilne prihode. Na primjer, investicije u luksuzna odmarališta u Karibima često bilježe brzi povrat zbog visoke potražnje i premijskih cijena. Mnoge vlade prepoznaju važnost turizma za gospodarski razvoj i pružaju različite poticaje za privlačenje inozemnih ulaganja u ovaj sektor.⁵⁴ Ovi poticaji mogu uključivati porezne olakšice, subvencije, pojednostavljene administrativne postupke i infrastrukturne projekte.⁵⁵ Također, međunarodne organizacije kao što su Svjetska turistička organizacija (UNWTO) i Svjetska banka često podržavaju razvoj turizma kroz različite programe i financijske instrumente. Na primjer, mnoge zemlje nude subvencije za razvoj ekoturističkih projekata kako bi potaknule održivi razvoj.

Turizam ima značajnu povezanost s mnogim drugim sektorima gospodarstva, kao što su građevinarstvo, transport, poljoprivreda i usluge. Ova povezanost stvara multiplikativne efekte u ekonomiji, gdje rast turizma potiče rast i razvoj povezanih sektora, povećavajući tako ukupni gospodarski utjecaj ulaganja. Primjerice, razvoj hotelskog sektora može potaknuti lokalnu poljoprivrednu proizvodnju kroz potražnju za svježim proizvodima. Zemlje s bogatom kulturnom i povijesnom baštinom, prirodnim ljepotama i povoljnim klimatskim uvjetima privlače veliki broj turista. Ove destinacije često postaju fokus ulaganja zbog visokog turističkog potencijala. Na primjer, zemlje poput Francuske, Španjolske, Italije i Grčke, poznate po svojim kulturnim i povijesnim znamenitostima, privlače značajna ulaganja u turizam. Na primjer, Pariz kao svjetska turistička destinacija kontinuirano privlači investicije u luksuzne hotele i kulturne atrakcije.

Zemlje s ekonomskom stabilnošću i pozitivnim poslovnim okruženjem također privlače inozemne ulagače u turizam. Stabilna makroekonomska okolina, povoljne fiskalne i monetarne politike te pravna sigurnost igraju ključnu ulogu u donošenju odluka ulagača. Zemlje koje osiguravaju ove uvjete često bilježe veći priljev izravnih inozemnih ulaganja u turizam.

⁵⁴ Petrović, E. i Stanković, J. (2009) Country risk and effects of foreign direct investment, *Economics and organization*, God. 6, Br. 1, str. 9.-22.

⁵⁵ Grgić, M. i Bilas, V. (2008), *Međunarodna ekonomija*. Zagreb: Lares plus.

Primjerice, zemlje poput Švicarske i Singapura, koje su poznate po stabilnom poslovnom okruženju, privlače značajna ulaganja u turistički sektor. S povećanjem srednje klase i raspoloživog dohotka u mnogim zemljama, raste i potražnja za luksuznim putovanjima i jedinstvenim turističkim iskustvima. Ovo otvara nove mogućnosti za ulaganja u luksuzne hotele, odmarališta, ekskluzivne ture i druge visokokvalitetne turističke proizvode. Ulagачi koji prepoznaju ovaj trend mogu kapitalizirati na rastućem tržištu luksuznog turizma. Primjerice, Maldivi su postali sinonim za luksuzni turizam, privlačeći značajna ulaganja u vrhunske resortove.

Sve veća svijest o okolišnim pitanjima i održivom razvoju stvara nove prilike za ulaganja u ekološki prihvatljiv turizam. Održivi turizam, koji minimizira negativne učinke na okoliš i lokalne zajednice, postaje sve popularniji među turistima i investitorima. Ulaganja u obnovljive izvore energije, ekološke smještaje i zelene inicijative privlače ulagače koji žele podržati održivi razvoj i ostvariti pozitivne društvene i okolišne učinke. Na primjer, Costa Rica je poznata po svojoj politici održivog turizma i privlači ulagače zainteresirane za ekoturizam.

Razvoj novih tehnologija i inovacija također igra važnu ulogu u privlačenju izravnih inozemnih ulaganja u turizam. Digitalizacija, pametni hoteli, mobilne aplikacije za putovanja i druge tehnološke inovacije stvaraju nove mogućnosti za investitore. Tehnologija omogućuje optimizaciju poslovnih procesa, poboljšanje iskustva gostiju i stvaranje konkurentske prednosti, što privlači ulagače u turistički sektor. Primjerice, upotreba umjetne inteligencije u hotelskoj industriji može poboljšati učinkovitost i personalizaciju usluga, što može privući više gostiju i investicija.⁵⁶

Turizam ima potencijal promicati kulturnu razmjenu i međusobno razumijevanje među narodima. Ova vrsta "meke moći" može imati dugoročne pozitivne učinke na međunarodne odnose i diplomatske veze. Zemlje koje se oslanjaju na kulturni turizam često promoviraju svoju bogatu povijest i tradiciju, što može privući investitore zainteresirane za očuvanje i promociju kulturne baštine.⁵⁷ Ulaganja u turizam često imaju snažan pozitivan utjecaj na lokalna gospodarstva. Kroz direktna ulaganja u smještajne kapacitete, restorane i turističke atrakcije, izravna inozemna ulaganja mogu stvoriti nova radna mjesta i poslovne prilike za lokalne zajednice. Pored toga, turizam može potaknuti razvoj malih i srednjih poduzeća koja pružaju usluge i proizvode turistima.

⁵⁶ Babić, A., Pufnik, A. i Stučka, T. (2001) Teorija i stvarnost inozemnih izravnih ulaganja u svijetu i u tranzicijskim zemljama s posebnim osvrtom na Hrvatsku, Hrvatska narodna banka: pregled, Poslovna knjiga d.o.o., Zagreb

⁵⁷ Jakovčević, D. (2000) Upravljanje kreditnim rizikom u suvremenom bankarstvu, TEB, Zagreb

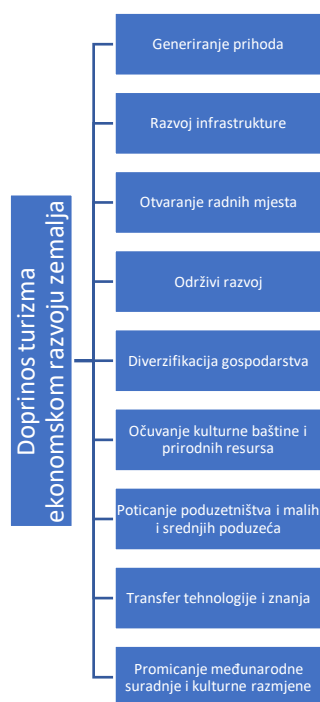
U zaključku, izravna inozemna ulaganja u turizam imaju značajan potencijal za poticanje gospodarskog rasta, stvaranje radnih mjesta, povećanje prihoda, poticanje investicija, razvoj infrastrukture i poboljšanje kvalitete života lokalnog stanovništva. Faktori privlačnosti turizma za inozemne ulagače uključuju visoki potencijal za rast, mogućnost diversifikacije, relativno brzi povrat na ulaganja, potporu vlada i međunarodnih organizacija, te povezanost s drugim sektorima. Razumijevanje ključnih faktora privlačnosti i utjecaja turizma na ekonomski razvoj može pomoći vladama, ulagačima i drugim dionicima u donošenju informiranih odluka i implementaciji učinkovitih politika i strategija za razvoj turizma.

4.2. Utjecaj turizma na ekonomski razvoj i rizik zemlje

Turizam ima značajan utjecaj na ekonomski razvoj zemlje, nudeći brojne prilike za gospodarski rast i društveni napredak. Kao jedan od najbrže rastućih sektora globalne ekonomije, turizam igra ključnu ulogu u generiranju prihoda, otvaranju radnih mjesta, razvoju infrastrukture i unapređenju međunarodnih odnosa.

U nastavku će se detaljno istražiti različiti aspekti kako turizam doprinosi ekonomskom razvoju zemalja.⁵⁸

Shema 7. Doprinos turizma ekonomskom razvoju zemlje

Izvor: Izrada autora

⁵⁸ Grgić, M., Bilas V., Franc, S. (2012), Inozemna izravna ulaganja i razvoj. Zagreb: Ekonomski fakultet, Sveučilište u Zagrebu.

Turizam je značajan izvor deviznih prihoda za mnoge zemlje, posebno za one koje imaju ograničene mogućnosti izvoza. Turistički dolasci donose izravne prihode kroz potrošnju na smještaj, prehranu, transport, razgledavanje i druge turističke aktivnosti. Na primjer, zemlje poput Tajlanda, Španjolske i Grčke ostvaruju značajne prihode upravo kroz turizam, koji često čini značajan udio u njihovom BDP-u. Turisti troše novac na različite usluge i proizvode, čime direktno utječu na lokalno gospodarstvo. Primjerice, posjetitelji koji borave u hotelima, jedu u restoranima, koriste lokalne vodiče i kupuju suvenire značajno doprinose prihodima lokalnih poduzeća i pojedinaca.

Jedan od najznačajnijih ekonomskih učinaka turizma je otvaranje novih radnih mjesta. Turistički sektor izravno zapošljava radnike u hotelima, restoranima, turističkim agencijama, transportnim uslugama i raznim atrakcijama. Osim direktnog zapošljavanja, turizam stvara i neizravna radna mjesta u povezanim sektorima kao što su građevinarstvo, poljoprivreda, maloprodaja i zanatske usluge. Na primjer, povećana potražnja za hotelskim kapacitetima može dovesti do potrebe za izgradnjom novih objekata, što uključuje radnike u građevinskom sektoru. Povećana potražnja za lokalnim prehrambenim proizvodima može povećati zapošljavanje u poljoprivredi i prehrambenoj industriji. U nekim zemljama turizam je ključan za smanjenje nezaposlenosti i poticanje ekonomske aktivnosti u ruralnim i manje razvijenim područjima.⁵⁹ Razvoj turizma često vodi do poboljšanja infrastrukture koja je korisna ne samo za turiste već i za lokalno stanovništvo. Izgradnja novih hotela, odmarališta, restorana, transportnih mreža, zdravstvenih objekata i kulturnih centara može značajno poboljšati kvalitetu života u destinaciji. Primjerice, izgradnja međunarodnih zračnih luka, cestovnih mreža i željezničkih linija koja podržava turistički promet može također poboljšati mobilnost lokalnog stanovništva i olakšati pristup različitim uslugama. Ove infrastrukturne investicije često dolaze uz dodatne beneficije kao što su poboljšane komunalne usluge, poput vodoopskrbe i kanalizacije.

Turizam može potaknuti razvoj poduzetništva i MSP-a. Lokalni poduzetnici često vide prilike u pružanju turističkih usluga, što može uključivati otvaranje novih restorana, trgovina, turističkih agencija, vodiča, te pružanje jedinstvenih turističkih doživljaja kao što su kulturne ture, avanturistički sportovi i ekoturizam. Na primjer, u zemljama poput Maroka i Tajlanda, lokalni poduzetnici koriste prilike koje pruža turizam kako bi ponudili autentična iskustva, rukotvorine, lokalnu kuhinju i druge proizvode i usluge koje privlače turiste. Ovi poduzetnički

⁵⁹ Grgić, M., Bilas V., Franc, S. (2012), Inozemna izravna ulaganja i razvoj. Zagreb: Ekonomski fakultet, Sveučilište u Zagrebu.

poduhvati ne samo da stvaraju nova radna mjesta već i diversificiraju lokalnu ekonomiju te povećavaju otpornost na ekonomske šokove.

Inozemna ulaganja u turizam često donose sa sobom napredne tehnologije i stručnost koje mogu koristiti lokalnom gospodarstvu. Strani investitori često uvode visoke standarde usluge i upravljanja koji se potom prenose na lokalne radnike i poduzeća. Primjerice, međunarodni hotelski lanci mogu donijeti sofisticirane sustave upravljanja, marketinga i rezervacija koji se zatim mogu koristiti i u drugim sektorima. Osim toga, obuka lokalnog osoblja u inozemnim kompanijama može unaprijediti njihove vještine i povećati njihovu konkurentnost na tržištu rada.

Turizam može igrati ključnu ulogu u očuvanju kulturne baštine i prirodnih resursa. Prihodi od turizma često se koriste za financiranje očuvanja povijesnih znamenitosti, muzeja i kulturnih događanja, kao i za zaštitu prirodnih parkova i rezervata. Očuvanje ovih resursa ne samo da privlači turiste već i čuva važnu kulturnu i prirodnu baštinu za buduće generacije. Na primjer, gradovi poput Dubrovnika u Hrvatskoj koriste prihode od turizma za restauraciju povijesnih zidina i drugih kulturnih znamenitosti. Slično tome, mnoge zemlje koriste prihode od ekoturizma za zaštitu ugroženih vrsta i njihovih staništa.

Turizam potiče međunarodnu suradnju i kulturnu razmjenu. Turisti iz različitih dijelova svijeta dolaze u kontakt s lokalnim stanovništvom, što može dovesti do boljeg međusobnog razumijevanja i smanjenja kulturnih barijera. Ova vrsta "meke moći" može imati dugoročne pozitivne učinke na međunarodne odnose i diplomatske veze. Primjerice, kulturni turizam koji uključuje posjete povijesnim i kulturnim znamenitostima može pomoći u promoviranju međukulturnog razumijevanja. Također, međunarodne turističke manifestacije, kao što su festivali i sportski događaji, često služe kao platforme za kulturnu razmjenu i promociju međunarodne suradnje.⁶⁰

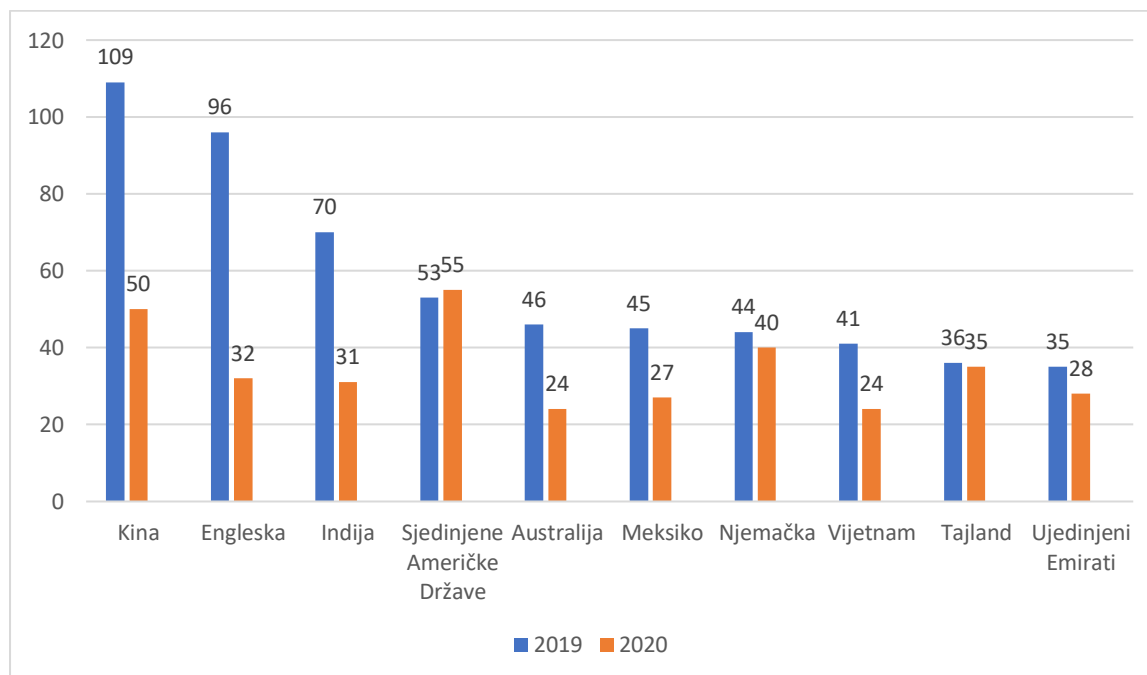
Turizam može pomoći zemljama u diversifikaciji gospodarstva, posebno onima koje su ovisne o izvozu prirodnih resursa ili drugih industrija. Razvoj turizma može smanjiti ovisnost o tradicionalnim sektorima i stvoriti nove izvore prihoda. Na primjer, mnoge zemlje u razvoju koriste turizam kao alat za diversifikaciju gospodarstva i smanjenje ovisnosti o poljoprivredi ili rudarskoj industriji. Primjerice, države kao što su Jamajka i Mauricijus uspješno su diversificirale svoja gospodarstva kroz turizam, smanjujući tako ovisnost o tradicionalnim izvoznim proizvodima poput šećera i boksita.

⁶⁰ Grgić, M., Bilas V., Franc, S. (2012), Inozemna izravna ulaganja i razvoj. Zagreb: Ekonomski fakultet, Sveučilište u Zagrebu.

Održivi turizam ima potencijal za promicanje održivog razvoja u zemljama primateljicama. Ulaganja u ekološki prihvatljive turističke projekte mogu smanjiti negativne učinke turizma na okoliš i lokalne zajednice, te promovirati odgovorno upravljanje prirodnim resursima. Na primjer, ekoturizam i zelena ulaganja mogu podržati zaštitu prirodnih staništa i biodiverziteta, te poticati društvenu odgovornost. Primjeri uključuju projekte ekoturizma u Kostariki, gdje se prihodi od turizma koriste za očuvanje tropskih šuma i zaštitu ugroženih vrsta, čime se promiče održivost i očuvanje prirodnih resursa.⁶¹

Utjecaj turizma na ekonomski razvoj zemlje je sveobuhvatan i višeslojan. Od generiranja prihoda i otvaranja radnih mjesta, preko razvoja infrastrukture i poticanja poduzetništva, do očuvanja kulturne baštine i promicanja održivog razvoja, turizam pruža brojne koristi koje mogu značajno unaprijediti gospodarski i društveni napredak zemlje. Ključ za maksimaliziranje ovih koristi leži u strateškom planiranju, održivom razvoju i suradnji između javnog i privatnog sektora, kako bi se osigurao dugoročan i održiv rast turizma koji koristi cijeloj zajednici.

Grafikon 3. Prvih deset zemalja po broju stranih ulaganja

Izvor: Global Dana FDI, <https://www.globaldata.com/store/industry/fdi-lp/>, pristupljeno: 05.09.2024.

⁶¹ Grgić, M., Bilas V., Franc, S. (2012), Inozemna izravna ulaganja i razvoj. Zagreb: Ekonomski fakultet, Sveučilište u Zagrebu.

Između 2019. i 2020., Kina je postala vodeći globalni primatelj izravnih inozemnih ulaganja u turizmu, nadmašivši SAD po prvi put u desetljećima, zahvaljujući strogim karantenama koje su omogućile brži gospodarski oporavak od pandemije COVID-19. Kina je također privukla značajna ulaganja u građevinske projekte, uključujući investicije od tvrtki kao što su Starbucks, Tesla i Walt Disney. Većina ulaganja dolazila je iz SAD-a, dok je Singapur bio drugi najveći investitor. Iako su globalna izravna inozemna ulaganja u turizam pala za 17,4% tijekom pandemije, 2021. donijela je snažan oporavak s porastom od 88%, nadmašujući razine prije pandemije.

Krize 21. stoljeća značajno su utjecale na globalnu ekonomiju, uključujući i turizam kao jedan od sektora koji je posebno osjetljiv na vanjske šokove. Ove krize uzrokovale su nesigurnost, smanjenje turističkih aktivnosti i promjenu investicijskih odluka.

Shema 8. Najveće svjetske krize

Izvor: Izrada autora

Neke od najvažnijih kriza koje su utjecale na izravna inozemna ulaganja u turizam uključuju globalnu krizu 2008. godine. Ova kriza, koja je započela kao posljedica sloma tržišta nekretnina u SAD-u, brzo se proširila na globalnu ekonomiju. Kao rezultat, mnoge zemlje suočile su se s recesijom, što je značajno smanjilo raspoloživi dohodak potrošača i njihovu spremnost za putovanja. U tom razdoblju, investicije u turizam su pale jer su ulagači bili oprezni

zbog nesigurnosti i smanjene potražnje za turističkim uslugama. Brojni turistički projekti su ili zaustavljeni ili odgođeni, a povjerenje ulagača u turizam kao sektor bilo je narušeno.

Sljedeća je bila Europska dužnička kriza kada je početkom 2010-ih, nekoliko europskih zemalja, uključujući Grčku, Portugal, Španjolsku i Italiju, našlo se u ozbiljnim dužničkim problemima. Ta kriza imala je izravan utjecaj na turizam, osobito u mediteranskim zemljama, koje su popularne turističke destinacije. Smanjenje kreditne sposobnosti tih zemalja, visoki državni dug i oštre mjere štednje odrazili su se na smanjenje izravnih inozemnih ulaganja, jer ulagači nisu bili sigurni u stabilnost regije. U kombinaciji s padom povjerenja u euro, mnogi su projekti u turističkom sektoru odgođeni ili otkazani.

Zatim slijedi migracijska kriza u Europi (2015-2016) gdje je dolazak velikog broja izbjeglica i migranata u Europu izazvao geopolitičke napetosti i socijalne promjene, posebno u mediteranskim zemljama. Te zemlje, koje su ovisne o turizmu, suočile su se s padom broja turista zbog percepcije nesigurnosti. Inozemni ulagači bili su oprezni zbog mogućih političkih promjena i potencijalnih nemira, što je negativno utjecalo na nove investicije u turistički sektor. Najveća kriza bila je COVID-19 pandemija (2020.). Pandemija koronavirusa bila je jedna od najrazornijih kriza za globalni turizam. Zatvaranje granica, uvođenje strogih mjera karantene i ograničenja putovanja doveli su do drastičnog smanjenja broja turista i gotovo potpune obustave međunarodnih putovanja. Ulagачi su se suočili s ogromnim gubicima, a mnogi projekti u turizmu su propali ili su zamrznuti na neodređeno vrijeme. Iako su se neki dijelovi turizma počeli oporavljati, pandemija je promijenila percepciju rizika i natjerala ulagače da preispitaju svoje strategije ulaganja u ovaj sektor.

Također, geopolitičke tenzije i rat u Ukrajini (2022.) stvorili su novu vrstu geopolitičke nesigurnosti u Europi. Iako mnoge turističke destinacije nisu direktno pogođene ratom, kriza je stvorila globalnu ekonomsko-političku nesigurnost. Nestabilnost cijena energenata i hrane, rast inflacije te opasnost od daljnjih sukoba obeshrabrili su ulagače da se odlučuju za nove projekte u turizmu. Osim toga, smanjenje broja ruskih i ukrajinskih turista utjecalo je na turističke zemlje koje su tradicionalno primale veliki broj putnika iz tih regija.

Iako nisu klasične krize, klimatske promjene i sve učestalije prirodne katastrofe postaju važan faktor rizika za inozemna ulaganja u turizam. Poplave, požari, uragani i druge katastrofe uzrokuju velike štete na turističkoj infrastrukturi i smanjuju atraktivnost određenih destinacija. Ulagачi su sve oprezniji u odabiru lokacija za nove turističke projekte, posebno u područjima koja su visoko izložena klimatskim rizicima. Također, zemlje koje ovise o sezonskom turizmu suočavaju se s neizvjesnošću vezanom uz promjene u klimatskim obrascima, što može utjecati na duljinu i kvalitetu turističke sezone.

Ove krize pokazale su koliko je turizam osjetljiv na vanjske šokove, a izravna inozemna ulaganja u ovom sektoru postaju sve rizičnija zbog nestabilnosti na globalnoj razini. Ulaganja u turizam sada zahtijevaju sveobuhvatno upravljanje rizicima, uključujući ekonomske, političke, okolišne i društvene aspekte, kako bi se osigurala dugoročna održivost i profitabilnost.

Zaključak

Izravna inozemna ulaganja su ključna komponenta globalne ekonomije, omogućujući transfer kapitala, tehnologije i znanja među zemljama. Ona značajno doprinose ekonomskom razvoju zemalja primateljica, posebno u sektoru turizma, koji je jedan od najbrže rastućih sektora na svijetu. Izravna inozemna ulaganja donose višestruke koristi uključujući povećanje prihoda, stvaranje radnih mjesta, tehnološki napredak i poboljšanje infrastrukture.

Izravna inozemna ulaganja se mogu klasificirati prema različitim vrstama poput greenfield ulaganja, joint ventures, akvizicija i strateških saveza. Teorije koje objašnjavaju izravna inozemna ulaganja uključuju teoriju interne prednosti, eklektički paradigmati i teoriju uzajamnih prednosti. Svaka od ovih teorija naglašava različite aspekte i motivacije za ulaganje, kao što su konkurentske prednosti poduzeća, lokacijske prednosti i koristi za obje strane u procesu ulaganja. Motivi davatelja izravnih inozemnih ulaganja obuhvaćaju traženje novih tržišta, resursa, efikasnosti i strateških prednosti, dok zemlje primateljice teže privući izravna inozemna ulaganja radi poticanja gospodarskog rasta, smanjenja nezaposlenosti, poboljšanja infrastrukture i životnog standarda.

Rizici zemlje, uključujući političku nestabilnost, ekonomsku nesigurnost i pravnu nesigurnost, imaju značajan utjecaj na odluke investitora. Smanjenje ovih rizika može značajno povećati priljev izravnih inozemnih ulaganja. Zemlje s visokim rizikom često bilježe nizak priljev izravnih inozemnih ulaganja, dok zemlje s niskim rizikom privlače veće investicije zahvaljujući stabilnom političkom okruženju, transparentnom pravnom sustavu i visokoj razini ekonomske stabilnosti. Za privlačenje izravnih inozemnih ulaganja, zemlje trebaju provoditi regulatorne reforme koje olakšavaju poslovanje, smanjuju birokraciju i pružaju pravnu sigurnost. Poticaji za investitore, razvoj infrastrukture i proaktivna promocija investicijskih mogućnosti ključni su faktori u povećanju atraktivnosti zemlje za izravna inozemna ulaganja.

U sektoru turizma, izravna inozemna ulaganja donose značajne koristi. Turizam privlači investitore zbog rastuće potražnje za turističkim uslugama, atraktivnih prirodnih i kulturnih resursa, visoke stope povrata ulaganja i mogućnosti za diversifikaciju portfelja. Turizam generira prihode, stvara radna mjesta, potiče razvoj infrastrukture i unapređuje lokalnu zajednicu. Osim toga, potiče međunarodnu suradnju, kulturnu razmjenu i održivi razvoj. Međutim, rizičnost zemlje predstavlja ključni faktor koji može značajno utjecati na odluke investitora. Razumijevanje i upravljanje tim rizicima može pomoći u stvaranju stabilnog i

atraktivnog okvira za ulaganje, čime se omogućuje povećanje koristi i održivi razvoj turističkog sektora.

U zaključku, izravna inozemna ulaganja imaju ključnu ulogu u globalnom ekonomskom razvoju, posebno u sektoru turizma. Njihov uspjeh ovisi o mnogim faktorima uključujući političku i ekonomsku stabilnost, regulatorno okruženje, infrastrukturu i strategije za privlačenje investicija. Zemlje koje uspješno adresiraju ove izazove mogu značajno povećati priljev izravnih inozemnih ulaganja i ostvariti održiv gospodarski rast. Preporučuje se da zemlje nastave raditi na smanjenju rizika, poboljšanju poslovnog okruženja i jačanju institucionalnih kapaciteta, dok u sektoru turizma posebnu pažnju treba posvetiti održivom razvoju i očuvanju kulturne i prirodne baštine.

U skladu s hipotezom da su izravna inozemna ulaganja u turizam značajan pokretač gospodarskog rasta, ali ovise o upravljanju rizicima, zaključak bi trebao naglasiti kako su stabilno političko okruženje, transparentan pravni sustav i regulatorne reforme ključni faktori koji omogućuju ostvarenje pozitivnih učinaka ulaganja.⁶² Zemlje koje uspješno minimiziraju rizike kroz institucionalne reforme, poticanje investicijske klime i razvoj infrastrukture mogu iskoristiti potencijal izravnih inozemnih ulaganja u turizmu, što potvrđuje postavljenu hipotezu. Na taj način, ulaganja će donijeti maksimalne koristi u smislu otvaranja radnih mjesta, povećanja prihoda i poticanja tehnološkog napretka, a ujedno doprinijeti održivom razvoju i dugoročnoj konkurentnosti u globalnom turističkom sektoru.

⁶² Izv. prof. dr. sc. Maja Nikšić Radić, nastavni materijal kolegija: Izravna inozemna ulaganja i turizam, 2021./2022., Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu

Bibliografija

Knjige

1. Babić, A., Pufnik, A., & Stučka, T. (2001.). Teorija i stvarnost inozemnih izravnih ulaganja u svijetu i u tranzicijskim zemljama s posebnim osvrtom na Hrvatsku. Dohvaćeno iz Hrvatska narodna banka: <https://www.hnb.hr> , pristupljeno: 05.07.2024.
2. Cass, F. (2007), Attracting FDI to transition countries: the use of incentives and promotion agencies, *Transitional Corporations*, 16 (2).
3. Dvorski, K. (2010) FDI – Inozemna izravna ulaganja i konkurentnost hrvatskog gospodarstva, istraživački rad, Financijski klub, Zagreb, 2010.
4. Grgić, M., & Bilas, V. (2008). Međunarodna ekonomija. Zagreb: Lares plus.
5. Grgić, M., Bilas V., Franc, S. (2012), Inozemna izravna ulaganja i razvoj. Zagreb: Ekonomski fakultet, Sveučilište u Zagrebu.
6. Hymer, S. (1976.). *The International Operations of National Firms: A Study of Direct Foreign Investment*. Cambridge.
7. Jakovčević, D. (2000) Upravljanje kreditnim rizikom u suvremenom bankarstvu, TEB, Zagreb
8. Krugman, P., & Obstfeld, M. (2006.). Međunarodna ekonomija, teorija i ekonomska politika sedmo izdanje. Zagreb: MATE d.o.o.

Članci

1. Andergassen, R. and Candela, G. (2009), “Less developed countries, tourism investments and local economic development”, Working Paper No. 676, Department of Economics, University of Bologna.
2. Arbulú, I., Lozano, J. and Rey-Maqueira, J. (2015), “Tourism and solid waste generation in Europe: a panel data assessment of the environmental kuznets curve”, *Waste Management*, Vol. 46, pp. 628-636.
3. Barel i Pain, *Foreign Direct Investment, Technological Change and Economic Growth within Europe, 1770 – 1786*.
4. Craigwell, R. and Moore, W. (2008), “Foreign direct investment and tourism in SIDS: evidence from panel causality tests”, *Tourism Analysis*, Vol. 13 No. 4, pp. 427-432.
5. Denisia, *Foreign Direct Investment Theories: An Overview of the Main FDI Theories*. 10-25.

6. Franc S. (2017), Izvoz, inozemna izravna ulaganja i ekonomski rast u Republici Hrvatskoj. Časopis za ekonomiju i tržišne komunikacije/Economy and Market Communication Review, 7 (2).
7. IMF. (2004). Foreign Direct Investment. Washington: INTERNATIONAL MONETARY FUND.
8. Martišković, Ž., Vojak, N. i Požega, S. (2012) Značaj inozemnih izravnih ulaganja u Republiku Hrvatsku, Zbornik Veleučilita u Karlovcu, Godina II. Broj 1
9. McPhillips D., 10 Countries That Receive the Most Foreign Direct Investment
10. Moosa, I. (2002.). Foreign Direct Investment. New York: PALGRAVE.
11. Petrović, E. i Stanković, J. (2009) Country risk and effects of foreign direct investment, Economics and organization, God. 6, Br. 1, str. 9.-22.
12. Svilokos, T. i Rodić, M. (2015) Analiza rizika zemlje upotrebom metode analitičko hijerarhijskog procesa, Poslovna izvrsnost Zagreb, God IX, br. 1, str. 43.-68.

Ostali izvori

1. BROWNFIELDS HANDBOOK, dostupno na: https://www.researchgate.net/profile/MarcinGorski/publication/236656491_Brownfields_Handbook/links/02e7e518b7b2eac1f1000000/Brownfields-Handbook.pdf
2. Izv. prof. dr. sc. Maja Nikšić Radić, nastavni materijal kolegija: Izravna inozemna ulaganja i turizam, 2021./2022., Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu
3. UNCTAD (2004.), Foreign Direct investment and Development, dostupno na: www.unctad.org
4. Global Dana FDI, dostupno na: <https://www.globaldata.com/store/industry/fdi-lp/>
5. UN Trade and Development (UNCTAD), dostupno na: <https://unctad.org/topic/investment/investment-statistics-and-trends>

Popis grafikona i shema

Shema 1. Ključne vrste izravnih inozemnih ulaganja.....	3
Shema 2. Prednosti i nedostaci greenfield investicija.....	4
Shema 3. Prednosti i nedostaci brownfield investicija	5
Shema 4. Najvažniji učinci izravnih inozemnih ulaganja	12
Shema 5. Motivi davatelja izravnih inozemnih ulaganja	15
Shema 6. Motivi primatelja izravnih inozemnih ulaganja	16
Shema 7. Doprinos turizma ekonomskom razvoju zemlje.....	33
Shema 8. Najveće svjetske krize	37
Grafikon 1. Priljevi izravnih inozemnih ulaganja po ekonomskim grupacijama i regijama (u milijardama dolara i postotnim promjenama)	21
Grafikon 2. Izravna inozemna ulaganja rastu u strukturno slabim, ranjivim i malim gospodarstvima	23
Grafikon 3. Prvih deset zemalja po broju stranih ulaganja.....	36